

KURCZ Ádám István

Oktatási Hivatal Honlap- és Kiadványszerkesztési Osztály

Budapest, Magyarország

kurczadam@gmail.com

ORCID: 0009-0008-4060-5713

ERDŐRE ÉS FÁKRA UTALÓ HELYSÉGNEVEK A KÁRPÁT-MEDENCÉBEN (I.)

**Nazivi mesta u Karpatskoj kotlini koji se odnose na šume
i drveće (I)**

**Place Names Referring to Forests and Trees in the Carpathian
Basin (I)**

A magyar helynévanyag sokféle fával kapcsolatos tárgykörre utal: jellegzetes fafajokra, erdőkre; az erdőirtás módjaira, nyomaira; erdei állatokra, vadászatukra, illetve más erdei tevékenységekre. Mindezt tematikailag és abécérendben, a kapcsolódó településnevek lokalizálásával és magyarázatával tárgyaljuk. – A Kárpát-medence hegyesebb belső és peremrészén gyakoribbak az erdőre utaló helynevek, a középrész inkább élelemtermelésre szolgál; az alföldi helynevek inkább (víznévből átvett) vízkedvelő fajokra vagy ültetett gyümölcsösökre utalnak. Ha nyelvjárási szó más vidék helynevéből is előkerül, egykori szélesebb elterjedtsége következtethető. – Sok régi foglalkozás is kötődött az erdőhöz; az emberi tevékenység pedig átalakította a növénytakarót: az erdők megfogyatkoztak. Hogy mi lett a helyükön, hogyan lettek az ősrenetegyekből telepített vagy sarjról eredt erdők: e folyamatokra a történeti nyelvészet legfőképpen a helynevekből következtet.¹

Kulcsszavak: névtan, etimológia, kultúrtörténet, növényföldrajz, településtörténet

¹ A tanulmány második (befejező) része a *Tanulmányok – Studije – Studies* 2025/1. számában jelenik meg. A most közreadott I. rész összesen négyoldalmi népszerűsítő összegezése megjelent az *Erdészeti Lapok* 2016. évfolyamában a következő két cím alatt: *Fákra utaló településnevek a Kárpát-medencében* (februári szám, 70–71.); *Erdőre utaló településnevek a Kárpát-medencében* (szeptemberi szám, 308–309.).

Bevezetés

Amióta ember él a földön, azóta „éli” az erdőt is. Ám valaha sokkal közvetlenebb kapcsolatban volt vele, mint napjainkban. Az embernek praktikus szempontból is mindig szüksége volt az erdőre: fájával fűtött, abból építkezett és szerszámokat készített; vadon termett gyümölcsseit, gombáit, gyógynövényeit és mézét gyűjtötte; vadjait elfogyasztotta, bőrükből ruházkodott; makkját disznaival etette föl, rossz termés esetén pedig lisztjét pótolta vele (Varga 1970, 13; MaMÚL); hullott levelét alomnak, zöld levelét takarmánynak használta, mint középkori faábrázolások mutatják (Csőre 1980, 103), és ahogy még az 1946-os nagy aszály idején is tették az agyagfalviak (Udvarhely megyei személyes közlés alapján). Ínséges időkben pedig az erdő az üldözötteknek is menedéket nyújthatott.

A középkor korai szakaszában még elég, sőt sok is volt az erdő: alig győzték kihalítani a szántóföldnek valót a rengetegből, nem is óvták még a közhasználattól. A falu határának közös része volt: bárki gyűjthette a tüzelőnek és az épületfának valót, szedhette a fák gyümölcsseit, behajthatta kondáját, tört vehetett a vadaknak (Csőre 1980). Mivel eleink irtották az erdőt, hogy faanyagához, és főleg, hogy szántóföldhöz vagy legelőhöz jussanak, a táj lassan megváltozott. E folyamatok megjelennek a településnevekben, sőt némely vidéken részletebben is követhetők a helynevekből (lásd pl. Péntek 2003, 134–193). A tájat átalakító, illetve az erdészeti tevékenységekkel kapcsolatos szavaink legtöbbje először helynévként kerül elő középkori okleveleinkből, amint az *Oklevélszótár* idevágó szócikkeinek áttekintéséből hamar kitűnik.

A szántóföldek térhódításával, az erdők fogytával korlátozták az erdőhasználatot, népies szóval *erdőlést* vagy *faizást* (Varga 1970, 14). Így tették az erdőket, illetve egy részüket *avassá* (övottá) vagy *tilalmassá* (‘tiltottá’), azaz már nem volt szabad (bárkinek) kivágni őket. Az ültetett gyümölcsösök kultúrájának elterjedése előtt a gyümölcsfákban gazdagabb erdőfoltokat védve kezdetleges gyümölcsöskertekké: vadkertekké tették őket (Csőre 1980, 107). *Érsekvadkert* és *Soltvadkert* nevének utótagja tehát olyan elkerített erdőrésze utal, amelyet gyümölcsfái miatt védtek a vadaktól és a jogtalanul behatolóktól (FNESz; Varga 1970, 16), de erdei gyümölcsfásokra olyan helynevek is utalhatnak, mint *Lickóvadamos* (tkp. ‘vadalmás’), *Megyaszó*, *Érkörtvélyes*, *Almás*, *Szilvág*, *Diószeg* stb.

A tanulmány merítési köre és felépítése

Ha kezünkbe veszünk egy helységnévtárt, elsőre talán nem tűnik föl, hogy milyen sok település nevében rejlik erdőre vagy fákra utaló szó, mert az évszázadok során végbement nyelvi változások miatt mára olykor nehezebben ismer-

hetők fel az eredeti szavak és/vagy jelentések; másrészt sok településnév tartalmaz olyan idegen – főként szláv, román és német – erdőre utaló szót, amelyek a megfelelő idegen nyelvek (történetének) ismerete nélkül nem ismerhetők fel.

A Kárpát-medencében található mindazon erdőre és fákra utaló lakott helyek: települések és településrészek (bel- és külterületi lakott helyek) neveit feldolgozzuk, amelyek Kiss Lajos *Földrajzi nevek etimológiai szótárának* 1988-as kiadásában (FNESz), illetve ennek 1996-ban megjelent pótlásában szerepelnek. Az erdőre és fákra utaló magyar vonatkozású helységnévanyag ugyanakkor jóval nagyobb: például *A Magyar Szent Korona országainak 1913. évi helységnévtára* teljes idevágó anyagának feldolgozása többszörösére duzzasztotta volna a példanyagot. Terjedelmi okból a példatár csak ott egészül ki a FNESz-en kívüli példakkal – mindig jelölve a plusz hivatkozás forrását –, ha az adott helységnév típus nem szerepel a FNESz-ben (ilyenek például az *-irtvány* utótagú településnevek).

Tehát csak településneveket vizsgálunk, egyéb földrajzi nevekre csak annyiban térünk ki, amennyiben településnévbe bekerültek. Önkényes választás ez, vizsgálhatnánk például a vízneveket is; mégis, talán a településnevek az a beszédben és írásban legtöbbet használt földrajzinév-csoport, amellyel legközelebbi kapcsolatban vagyunk, minthogy a helyre, ahol élünk, elsődlegesen ez utal. Ugyanakkor – bár tendenciák ebből a gyűjtésből is látszanak – csupán egy földrajzinév-csoport alapján nem lehet az egész Kárpát-medencét teljesen lefedő növényföldrajzi következtetéseket levonni: egy tájegység lehetőleg *valamennyi* fellelhető földrajzi nevét meg kellene vizsgálni ahhoz, hogy realisabb képet alkothassunk „teljes” valamikori növénytakarójáról – ahogy Péntek János tanulmányában Kalotaszeg növényföldrajzának változásairól a helynevek alapján olvasunk következtetéseket (Péntek 2003, 134–193). – Ezt a képet is torzíthatja, ha egy helyet esetleg nem az adott vidéken legjellemzőbb növényről neveztek el, hanem éppen olyanról, amely az adott helyen kuriózumnak, így megkülönböztető szerepűnek számított; ugyanakkor ezt a problémát is megnyugtatóan kiküszöbölhetné az egész területre egyenletesen nagy mennyiségben rendelkezésre álló adat feldolgozása – ez a *Magyar Nemzeti Helynévtár* (<https://mnh.unideb.hu/>) segítségével jelenleg a Dél-Dunántúl vonatkozásában lenne megtehető.

A névtípusokat tematikusan csoportosítjuk, azon belül szócikkeket alakítva ki, amelyeket (a nyelvészetben) általánosan használatos jelek és rövidítések segítségével – például m. = magyar, illetve (vár)megye; j. = járás; N. = népi; R. = régi; fn. = főnév; mn. = melléknév; szn. = személynév; blg. = bolgár; szlk. = szlovák; kfn. = középfelnémet; ófn. = ófelnémet; rom. = román; vö. = vesd össze stb. – építünk fel, alattuk pedig a kapcsolódó helységneveket közöljük ábécésorrendben. Azokat a településneveket vesszük erdőre vagy fákra utalónak, amelyeknek a forrásnyelvből megfejthetően ilyen jelentése valószínű. Azokkal a

településnevekkel nem foglalkozunk, amelyek középkori, oklevelesen bizonyítható nevük erdőre utalt, viszont a 19. század közepéig a népesség vagy a nyelv spontán változása miatt más nevet kaptak. Ám azokat, amelyek csak a 19–20. század fordulóján a hivatalos helységnévrendezés (magyarosítás) következtében veszítették el korábbi idegen eredetű, erdőre utaló nevüket, mind föl vesszük az idegen eredetű helyneveket tartalmazó példák közé. A hatóságilag magyarosított településnév melletti „hm.” betűkapcsolat jelöli, hogy ilyen településnévről van szó, ez után következik az eredeti, erdőre utaló településnév. – Viszont nem foglalkozunk az 1918 utáni utódállamok által kreált helységnevekkel, jóllehet azok gyakran utalnak erdőre, illetve valamely fafajra.

A növényneveket tartalmazó településnevek egy része eredetileg víznév volt: közeli vízfolyásokról gyakran neveztek el településeket. Bizonyára ezek voltak az adott víz mellékének első települései, hiszen ha az adott víz mellett már korábban is lett volna település, a később települt falu megkülönböztetése nem történhetett volna ugyanazon víz nevével (Kniezsa 2001, 15); hacsak nem utólag és megkülönböztető jegyül illesztették a vízfolyásra utaló szót a településnévhez. Például *Almás*, *Bükkös*, *Füzes* eredetileg az adott fajjal alkotott erdőrészen keresztülfolyó patak neve volt, amely később a mellette települt falura is átvonódhatott: az ilyeneket a településnév mellé írt „vf.” betűkapcsolat jelöli – de például *Körösújfalú* csak utólag, megkülönböztetésként kapta meg a *Körös* folyóra, így közvetve a *kőrösfára* utaló előtagját.

Az összetett helységnevekben csak az erdőre utaló tagot vizsgáljuk és magyarázzuk; ha a fennforgó szó többjelentésű, akkor – hacsak nem volt nyomós ok másként tenni – csak 'erdő' jelentésének kialakulásával foglalkozunk.

A helységnevek mellett gyakran /ferde zárójeles/ megjegyzés következik, amely rendszerint adalék a településnév kialakulásának jobb megértéséhez. Az ilyen magyarázatok forrása – ha nem jelöljük másként – a FNESz.

A településnevek mellett dőlt betűvel, szintén hivatkozás nélkül olvasható, hogy Lelkes György *Magyar helységnév-azonosító szótára* szerint az 1913-as évi közigazgatási beosztásban hol található. Ha a település 1913-ban még nem (ezen a formában vagy néven) létezett, akkor a település helyét későbbi releváns közigazgatási beosztás szerint adjuk meg. Egy településnél csak akkor hivatkozunk, hogy melyik munkából vettük, ha Lelkes Györgynél nem szerepel.

Településneveink bármely tematikus csoportjának behatóbb vizsgálatakor túl kell tekinteni a szűken vett nyelvészet és névtan témakörén, mivel sok összefüggés csak művelődéstörténeti ismeretek figyelembevételével tárható fel. E tanulmány megírásához a botanika és különösen az erdőszet, illetve az erdőszettörténet szolgált segítségül.

Magyar névadás

Települések, amelyek konkrét fáról kapták a nevüket

Egy falu akkor kapta nevét valamely fá(k)ról, ha határának jellegzetessége vagy ékessége volt némely jellegzetes (nagy) fa. Ősi, uráli kori *fa* szavunk 1055 óta adatos (EWUng). – A további részleteket lásd a **Fa 'erdő'** címszó alatt! – Helységnevpéldák: **Almafa** *Krassó-Szörény m. Karánsebesi j.*; **Háromfa** /A falu jellegzetessége három fa volt./ *Somogy m. Nagyatádi j.*; **Hétbükk** *Maros-Torda m. Régeni alsó j.*; **Héthárs** *Sáros m. Héthársi j.*; **Messzelátó** /m. N. messzelátó 'lecsonkult ágú fa, amelyről a pásztor messzire ellát' / *lakott terület Hosszúpályi mellett* (FNESz); **Nagyfa** *a Holt-Tisza által körülvelt külterületi lakott hely Algyő határában* (FNESz); **Rózsafa** /Helyi kérelem alapján az eredeti *Büdösfáról* változtatták meg a nevét. Noha az eredeti falunévben a *-fa* végződés 'falvát' jelentett, mostani alakjában már nem annak érezzük. / *Baranya m. Szentlőrinci j.*

'Erdő' jelentésű szavak a helységnevekben

Sok település nevében rejlik erdőre, illetve annak egy bizonyos fajtájára utaló szó, alább ezek taglalása következik.

Valamely konkrét erdő neve vonódott át a településre

Vannak olyan településnevek, illetve ezekben előforduló szavak, amelyek egy bizonyos erdőre utalnak. E szavak elsődleges jelentése nem 'erdő', ugyanakkor egy-egy helyi erdő nevei voltak, és a hozzájuk közeli falvakra átvonódtak (FNESz). – Helységnevpéldák: **Ásványráró** /<Ráró 'solyom', egy erdő neve vonódott át a településre/ *Győr-Moson-Sopron m.*-ben *Ásvány* és *Ráró* egyesítéséből (1936); **Baglyasalja** /<Baglyas, egy erdő neve vonódott át a településre/ *Nógrád m. Füleki j.*; **Boglyatanya** /<Baglya < Baglyaserdő/ *lakott hely Vajától délnyugatra* (FNESz); **Gyűrűfű** /Gyűrű itt: 'vörösgyűrű, *Cornus sanguinea*', ami csak erdős helyen terem/ *Baranya m. Szentlőrinci j.*; **Gyűrűs** /Gyűrű itt: 'vörösgyűrű, *Cornus sanguinea*', ami csak erdős helyen terem/ *Zala m. Zalaegerszegi j.*; **Farkaslyuk** /egy erdő nevéből/ *Borsod-Abaúj-Zemplén m. Ózdi j.*; **Kisfentős** /Fentős 'zsurlós' nevű erdőről kapta nevét/ *Szatmár m. Nagysomkúti j.*; **Lárótanya** /<Ráró 'solyom', egy erdő neve vonódott át a településre/ *lakott hely Nyíradonytól északkeletre* (FNESz); **Nagyfentős** /Fentős 'zsurlós' nevű erdőről kapta nevét/ *Szatmár m. Nagysomkúti j.*

Akol talán 'kerek erdő' (EtSz)

Az egyes erdőtípusokra utaló felsorolás az egyik legproblémásabb szóval kezdődik. 'Erdő' jelentése csak a FNESz-ben és az EtSz-ban van meg, ott is csak

feltételesen. E szótárak szerint elsődleges 'karám' jelentése mellett a helynévi összetételekben jelenthet olyasmit is, mint a 'kerek' (értsd: 'kerekerdő'). Első adata 1086-ból van (EWUng), majd pedig 1130–40 tájáról „Villa, que vocatur *Ocol*, circumterminatur silvis”, azaz: 'A falut, amelynek *Okol* a neve, erdő veszi körül' (TESZ) szöveggörnyezetben. A valószínűleg szlovén vagy szerb–horvát eredetű szónak az átadó nyelvekben 'karám' jelentése volt; 'ól, istálló', valamint 'több varsából összeállított halászeszköz' jelentését a magyarban vehette föl. Utóbbi szemléleti alapja az akolba zárt jószág és a varsába tévedt halak helyzetének bizonyos fokú hasonlósága (TESZ, EWUng). Feltételezett 'kerek erdő' jelentése is a magyarban alakulhatott ki, a fentiek analógiájára és az idézett oklevélbeli szövegből láthatóan talán épp ilyen szemléleti hasonlóság alapján: amint az akol az állatokat, úgy fogja körül az erdő a falut. – Helységnevpéldák: **Akli** (Lelkes) *Ugocsa megye Tiszántúli j.*; **Aklihegy** (Hnt. 1913) *Ugocsa m. Tiszántúli j.*; **Balatonakali** *Zala m. Balatonfüredi j.*

Avas 'kopárosodó erdő' (ÉKsz); 'elvadult erdő; őserdő; védett erdő' (EWUng); 'makkoltatásra szolgáló erdő; nagy fákból álló, öreg erdő, rengeteg; tilalmas erdő' (FNESz)

Az 1232 óta adatolható *avas* fn. eredetileg valószínűleg nem az *óv* ige származéka, hanem a 'régí' jelentésű *ó* mn. *avas* változatából főnevesült, ám 1379 óta adatolt 'védett erdő' jelentésének kialakulásához bizonyára hozzájárult az *óv* ige alakja és jelentése is (EWUng). – Helységnevpéldák: **Avas** *Miskolc városrésze*; **Avaslekence** /Az *Avas-hegységről* kapta nevét./ *Szatmár m. Avasi j.*; **Avasújváros** *Szatmár m. Avasi j.*; **Vasalja** /< *Avas+alja*/ *Vas m. Körmendi j.*

Berek~bereg 'liget(erdő); (vízparti) ingoványos szegélyerdő; erdőcske' (FNESz); '(vízparti) bokros, cserjés hely; kis erdő' (ÉKsz)

A vitatott eredetű, széleskörűen elterjedt *berek* tájszó 1193 óta adatolható. Ha szláv eredetű, vö. például szerb *breg* 'part, emelkedő, akkor a magyarban 'part' > 'parti liget' > 'liget' jelentésfejlődés mehetett végbe. Ha a finnugor örökségbe tartozik, akkor a *ber-* alapszóhoz *-k* névszóképzővel alakulhatott ki. A rokon nyelvek hasonló alakú és jelentésű szavai alapján a kikövetkeztetett finnugor kori alak **per3* lehetett 'sár, mocsár' jelentéssel (EWUng). – Helységnevpéldák: **Alsóberekszó** /< *Berek+aszól*/ *Szilágy m. Szilágycsehi j.*; **Alsóberkifalu** *Vas m. Körmendi j.*; **Barkaszó** /< *Berek+aszól*/ *Bereg m. Mezőkaszonyi j.*; {**Bregdaróc**, **Beregdeda**, **Bereggrákos**, **Beregsom**, **Beregsurány**, **Beregszász**} /e települések mind *Bereg megyéről* kapták nevüket, ahol találhatóak voltak, és ahol sok királyi erdőbirtok volt (FNESz)/; **Beregszeg** *helység Szlovákiában Galgóctól nyugatra; Šulekovo* (FNESz); **Berekalja** *Bars m. Lévai j.*; **Berekböszörmény** *Bihar m. Biharkeresztesi j.*; **Berekfürdő** *Jász-Nagykun-Szolnok m. Karcagtól*

északra; **Berekszó Hunyad m. Dévai j.**; **Berekszónémeti Torontál m. Csenei j.**; **Berektompaháza Sopron m. Csepregi j.**; {**Berettyócsohaj, Berettyódéda, Berettyófarnos, Berettyókirályi, Berettyószentmárton, Berettyószéplak, Berettyóújfaló**} /e települések mind a *Berettyó* vf.-ről kapták nevüket, amely a *Berek* 'ingoványos szegélyerdő' + *jó* 'folyó' = 'folyó, aminek berek van a partján' összetételből keletkezett (Kiss 2004, 272); **Berkes Torda-Aranyos m. Alsójárai j.**; **Berkesd** /szn.-i eredetű is lehet/ *Baranya m. Pécsváradi j.*; **Berki** (Lelkes) *Sáros m. Eperjesi j.*; **Búberek lakott hely Zalaszentmárton belterületétől északra** (FNESz); **Dinnyeberki Baranya m. Szentlőrinci j.**; **Felsőberkifalu Vas m. Körmendi j.**; **Kapberek-pusztá lakott hely Vértessomló belterületétől kelet-délkeletre** (FNESz); **Kisberek** lásd *Berekszónémeti!*; **Kisberki Somogy m. Kaposvári j.**; **Kőerberek lazán beépített terület Budapest XI. kerületében a Kamaraerdőtől északra** (FNESz); **Magyarbrette /Oláhbrette közeléről/ Hunyad m. Hátszegi j.**; **Marosbrette Hunyad m. Marosillyei j.**; **Mesterberek lakott hely a Bicskéhez tartozó Nagyegyházától északnyugatra** (FNESz); **Nagyberki Somogy m. Kaposvári j.**; **Oláhbrette** /< *Berek+től/ Hunyad m. Hátszegi j.*; **Pusztaberki Nógrád m. Nógrádi j.**; **Sáromberke** /< népetimológiásan a ném. *Scharemburg*-ből/ *Maros-Torda m. Marosi felső j.*; **Somberek Baranya m. Mohácsi j.**; **Szárzberek Szatmár m. Szatmárnémeti j.**; **Szászberek Szolnok m. Szolnoki j.**; **Tisztaberek** /'aljnövényzet nélküli erdő/ *Szatmár m. Szatmárnémeti j.*; **Virágos** /< *Világosberek* 'fényt beengedő vagy fehér talajú berek'/ *Baranya m. Baranyavári j.*; **Virágosberek** /< *Világosberek* 'fényt beengedő vagy fehér talajú berek'/ *Szolnok-Doboka m. Bethleni j.*

Bongor 'gyümölcsöskert; bokros, fás hely' (TESZ, EWUng); **'facsoport, bokros hely'** (ÚMTSz)

Az erdélyi magyar népnyelvben *bongor, bongór, bongord* alakban is élő (ÚMTSz) fn. magyar szövegben 1618 óta adatolható. Az erdélyi német népnyelvi 'településen kívüli gyümölcsös' jelentésű *bongert* főnévből származik, amelynek hangalakja és jelentése megérthető a vele összefüggő irodalmi német *Baumgarten* szó alapján (TESZ, EWUng). Noha az 1494-től adatolható *Bongárd* településnév szinte biztosan német névadású (FNESz), a *bongor* fn. mégis itt említhető, mert számos magyar névadású helynévben is megvan; sőt például a Nyárad mentén már csak helynevekben él (ÚMTSz). – Helységnevpéldák: **Bongárd Szeben m. Nagyszebeni j.**; **Szászbongárd** (Kiss 2004, 314) *Beszterce-Naszód m. Besenyői j.*

Csepel~cseply~cseplye 'sarjadék erdő' (EWUng); **'fiatal, sűrű, bozotos erdő'** (ÚMTsz); **csepeles 'tölgyes'** (ÚMTsz)

A *Csepel* helynévben 1138 óta adatolható, nyelvjárási szinten élő *cseplye* (FNESz) fn. az ismeretlen eredetű *csepe, cseperedik* szavak családjába tartozik.

A *cseplye* jelentése megfelel a szócsalád eredeti 'kisarjad', illetve 'sarjadék' alapjelentésének; képzője azonos a *fiatal*, *személy* szavak végén lévő *-l~ly* névszó-képzővel. A *csepely* : *cseplye* alakváltozatok hangátvetéses típusú viszonyára az *-l~ly* képzős szavak közt számos példát találunk, pl. *bogoly* : *boglya* (EWUng). – Helységnevpéldák: **Csepel Pest-Pilis-Solt-Kiskun m. Kispesti j.**; **Cseplyepusztá település az Erdőtarczához tartozó Sópusztától északnyugatra** (FNESz); **Dráva-csepely Baranya m. Siklósi j.**; **Nagycsepely Somogy m. Tabi j.**

***Cserke~serke ?'sarjerdő, fiatalos'**

Létezhetett egy m. N. **cserke* < **serke* 'sarjerdő, fiatalos' jelentésű szó a *serken*, *serked* ige családjából, ami Baranyában elég gyakran szerepel helynevekben (FNESz), de más szótárakban a *cserke~serke* e spekulatív jelentése nincs meg. – Helységnevpélda: **Cserkeszölő** /szn. is lehet/ *Szolnok m. Kunszentmártoni j.*

Erdő 'fáknak (vadon) együtt élő és a köztük lévő más növényekkel egységes tenyészetet alkotó tömege' (ÉKsz)

Az *erdő* szó személynévként 1138 óta, földrajzi névként kb. 1150 óta adatható. Bár próbálták a votják *surd* és a zürjén *sord* szóval rokonságba hozni, mégis *er-* töve tekinthető csak biztosan finnugor örökségnek, amelyre rokon nyelvi párhuzam van többek között a vogul, az osztják, a mordvin, a cseremisiz és a lapp nyelvből. *Erdő* szavunk tehát az *ered* igéből képzett folyamatos mn.-i igenév, amely a szó belseji *e* kiesésével és szófajváltással keletkezett (TESZ). Ez a szó jelölétének ősi voltához képest a nyelv viszonylag új fejleménye, eredetileg csak 'gyökérről eredt, tarvágás után felszökő sarjerdőt' jelenthetett (EWUng; Varga 1970, 11). Hogy a természet ilyen alapjelenségére ma csak újabb, belső keletkezésű szavunk van, arra utalhat, hogy a 'Wald' értelemben használt korábbi szavunk, szavaink jelölete veszett el: azok az őserdők tűntek el, amelyek helyén már „csak” erdők eredhettek, sarjadhattak. Ahogy az ember művelésbe vonta a földeket, illetve ahogy az erdőnek hagyott területek fáját időről időre kitermelte, a nagy őserdők megfogyatkoztak, visszaszorultak; az újonnan nőtt erdők már nem voltak a régiekhez mérhető rengetegek (Varga 1970, 11). A lentebb felhozott többi, szintén kései előfordulású 'erdő' jelentésű szavunk is erre mutat: tetemes részük szintén 'sarjerdő'-t vagy 'fiatalos'-t jelent vagy jelentett eredetileg. – Helységnevpéldák: **Erdőbádony** /A zólyomi királyi uradalom erdőóvóinak lakhelye volt./ *Zólyom m. Besztercebányai j.*; **Erdőbénye** /szn. is lehet/ *Zemplén m. Tokaji j.*; **Erdőcsinád** *Maros-Torda m. Régeni alsó j.*; **Erdőcske** *Sáros m. Lemesi j.*; **Erdőcsokonya** *Somogy m. Baracsi j.*; **Erdőd** /szn. is lehet/ *Szatmár m. Erdődi j.* – Először itt szerepel, ezért itt említem, hogy amint az Erdőd végén, úgy a *-d* máshol is lehetett eredetileg kicsinyítő, illetőleg becező képző, amivel eleinte

személynévből lett településnevekben találkozhatunk, de elég korán helynévképzővé vált, és nem személynévi településnevekhez is járult, amelyekben funkciója körülbelül az -s képzőének felel meg (Kniezsa 2001, 19); **Erdődámos** /a Király-erdőről/ Bihar m. Élesdi j.; **Erdőfalva 1.** /szn./ Kolozs m. Bánffyhungyadi j.; **Erdőfalva 2.** /szn. is lehet/ Hunyad m. Algyógyi j.; **Erdőfelek** /a Fekete-erdőben épült falu/ Kolozs m. Kolozsvári j.; **Erdőfüle** /az Erdővidéken található/ Udvarhely m. Homoródi j.; **Erdőgyarak** Bihar m. Nagyszalontai j.; **Erdőhát** Zala m. Letenyei j.; **Erdőhátrunk** Hunyad m. Vajdahunyadi j.; **Erdőhorvati** Zemplén m. Tokaji j.; **Erdőskerek** Arad m. Világosi j.; **Erdőkertes** /gyümölcsösöskertre is utal/ helység Pest megyében Gödöllőtől észak-északnyugatra (FNESz); **Erdőkövesd** Heves m. Pétervásári j.; **Erdőkürt** Nógrád m. Sziráki j.; **Erdőmajor** lakott hely Hantos belterületétől kelet-északkeletre (FNESz); **Erdőmeg** hm. /<Zahora 'hegymeg' < +Erdőhát 'a falu régi m. neve' /; **Erdőmocsolya** /<R. Vészverés lásd lentebb **Vészverés** szócikknél/ Sáros m. Kisszebeni j.; **Erdősmárok** helység Baranya m.-ben Mohácstól északnyugatra (FNESz); **Erdősmecske** helység Baranya megyében Pécsváradtól kelet-északkeletre (FNESz); **Erdőszáda** /'erdő kezdete'/ Szatmár m. Nagybányai j.; **Erdőszádkeszi** lásd Lippakeszi!; **Erdőszakál** Maros-Torda m. Régeni felső j.; **Erdőselestény** Hont m. Ipolynyéki j.; **Erdőszengyel** Maros-Torda m. Régeni alsó j.; **Erdőszentgyörgy** Maros-Torda m. Nyárádszeredai j.; **Erdőszombattelke** Szolnok-Doboka m. Kékesi j.; **Erdőtarcsa** Nógrád m. Sziráki j.; **Erdőtelek** Heves m. Hevesi j.; **Erdőtka** /az Erdődycsn.-ről/ Árva m. Námesztói j.; **Feketeerdő** Moson m. Rajkai j.; **Kiserdő** Trencsén m. Puhói j.; **Szegerdő** Somogy megyében Marcalitól északnyugatra (FNESz); **Zalaerdő** Zala m. Sümegi j.

Eresztvény 'fiatal, sarjadó erdő' (FNESz); 'sarjerdő, bozót' (EWUng)

Eresztvény szavunk első adata 1231-ből való: helynévként tűnik föl *Eresteun* – később, 1296-ban – *eresteuen* („eresztvény”) alakban. Az *erdő*ével azonos finnugor töről sarjadt: az *ereszt* igéből alakult -vény képzővel. Erdészeti szaknyelvi és kihalóban lévő nyelvjárási szó (TESZ). – Helységnévpélda: **Eresztvény** Háromszék m. Sepsi j.

Fa mint 'erdő'

A *fa* szó 1055-től adatolható 'élő fa' jelentéssel, és csak 1231 óta 'erdő' jelentéssel, noha 'erdő' jelentése is ősi örökség. Uráli alapalakja **puŝe* lehetett, aminek folytatásai számos rokon nyelvben megtalálhatók (EWUng). A szó fejlődése a magyarban feltehetően *faya* > *fay* > *fá* > *fa* lehetett; a mai hangalak a toldalékos alakokból jött létre (EWUng). Kihalt 'erdő' jelentése földrajzi nevekből következtethető ki (FNESz). – Helységnévpéldák: **Abafája** Maros-Torda m. Régeni alsó j.; **Bártfa** Sáros m.; **Bártfaújfalu** /*Bártfa* közeléről/ Sáros m. **Bártfai** j.; **Csomafája** /'erdeje'/ Kolozs m. Kolozsvári j.; **Fáj** /*fa* 'erdő' + -i-képző/ Abauj-

Torna m. Csereháti j.; Fajkürt Bars m. Verebélyi j.; Gergelyfája Alsó-Fehér m. Kisenyedi j.; Héderfája Kis-Küküllő m. Dicsőszentmártoni j.; Iborfia /= 'juharfa. A *fa* itt elhasonult./ *Zala m. Novai j.; Oroszfája Kolozs m. Mezőörményesi j.; Radnótfája Maros-Torda m. Régeni alsó j.*

Fan~fon 'sűrű őserdő' (TESZ); 'sűrűség, bozót' (EWUng)

Az erdőre vonatkozó legősibb szavaink – ahogy az őserdők is – mára eltűntek. Csak néhány korai nyelvelmünkben földrajzi névként őrződött meg *fon* vagy *fan* szavunk (pl. *Igfon* azaz 'szent erdő' vagy 'szent sűrű'), amely a *fon* igével való kapcsolatából gyaníthatóan igazán 'sűrű, fonadékos őserdő'-t jelentett (Varga 1970, 11). A *fan* szó ősi finnugor örökségünkbe tartozik, első adata 1150-ből való. Finnugor kori alapalakja **puna*, jelentése pedig 'szőr' lehetett. Rokon nyelvi párhuzamainak, a vogul *pon* és osztják *pun* szavaknak jelentése 'toll, szőr, gyapjú', ami a fogalmak hasonlóságán alapuló jelentésátvitel eredménye (EWUng). A magyarban a *fan* valószínűleg a *fon* ige névszói párja, ami egy ősi igenévszó kétfelé hasadásából jöhetett létre. Az EWUng szerint viszont a *fon* ige főnevelésekként való magyarázata téves (EWUng). Az is lehet, hogy az Árpád-korban még szintén 'erdő' jelentéssel is bíró *fa* szavunkkal áll összefüggésben (FNESz, TESZ). Nyelvünkben a ma is élő *fan* fn. jelentése 'nemi szőrzet', ami szintén hasonlóságon – sűrűség – alapuló jelentésátvitel eredménye (TESZ). – Helységnevpéldák: **Fony** /'fonadékos sűrű erdő' vagy 'királynéi fonónépek lakhelye' / *Abauj-Torna m. Gönci j.; Fonó* /vö. *Fony* / *Somogy m. Igali j.*

Geszt 'liget' (ÉKsz); gesztes 'ligetcsoport' (ÚMTsz); gesztes 'fás' (CzF)

1213 óta adatolható *geszt* szavunk eredete ismeretlen (EWUng). 1858 óta adatolható 'liget' jelentését (TESZ) az ÉKsz elavultnak tünteti fel. Felmerült, hogy e jelentését Jókai Mór találta ki, viszont a népnyelvben a *gesztes* 'több összefüggő ligetes terület együttese' (ÚMTsz), illetve 'fás' (CzF) jelentésben is él. A *geszt* 'a fának legkeményebb, feldolgozásra legalkalmasabb belső része, amely a fa szilárdságáért is felel' jelentésben a botanikai és erdészeti-faipari szaknyelv műszava (TESZ). A TESZ szerint a szóval azonos hangalakú településnevek idetartozása kétes, de nem lehetetlen. – Helységnevpéldák: **Borsodgeszt** *Borsod m. Mezőkövesdi j.; Geszt Bihar m. Cséffai j.; Kisgeszt Pozsony m. Nagyszombati j.; Nyitrageszte Nyitra m. Nyitrai j.; Somogygeszti* /szn. is lehet/ *Somogy m. Igali j.; Várgesztes* /szn. is lehet/ *Komárom m. Tatai j.*

Gyepes 'járhatatlan erdősáv, amely megnehezíti az ellenség betörését' (TESZ)

Az ismeretlen eredetű, 1212 óta adatolható *gyepű* szónak a régi magyarban volt 'járhatatlan erdősáv, amely megnehezítette az ellenség betörését' jelenté-

se is (TESZ). Ebből keletkezett a *Gyepes* szó, amely egy 'gyepű szerepű erdő'-t jelölt, és egy falunak lett a névadója (FNESZ). – Helységnevpélda: **Bakonygyepes** *Veszprém m. Devecseri j.*

Haraszt 'sarjadzó (tölgy)erdő; bozót' (ÉKsz); '(kocsányos) tölgyerdő' (FNESZ)

Az első biztosan magyar nyelvi adattal 1225-ből rendelkezünk felőle, s ott *Horosth* alakban helynévként szerepel egy erdő neveként (TESZ). Megfelelői a szláv nyelvekben 'bokros; cserje; tölgyfa' jelentésűek, pl. bolgár *xpacm* 'bokor, cserje'; szlovák *chrast* 'cserjés bozót'; szerb–horvát *hrást* 'tölgy'. A szó a magyarba a déli és a nyugati szlávból többszörös átvétellel került; ahány nyelvből – annyiféle jelentéssel. Így nem mindig tudható, hogy a településnevekben elsődlegesen 'erdő' (1225-től adathozhatóan) vagy 'tölgyfa~tölgyerdő' (1228-tól adathozható), esetleg 'cserjés bozót' (1258-tól adathozható) jelentésben szerepel-e (TESZ). De mivel általában az első, az 'erdő' jelentésváltozat a legvalószínűbb, ezért került ide ez a címszó, és nem az egyes fajok közé. E beosztás mellett érv például a *Fenyőharaszt* településnév, amelyben a *haraszt* csakis 'erdőt' jelenthet. Ellene szól viszont a *Harasztkerék* vagy a *Kerekharaszt* településnév, amelyekben a *haraszt* bizonyára 'tölgyet' jelent, hacsak nem tautológiával van dolgunk. 'Égerfa' jelentése is megemlíthető (EWUng), amely az 'éger' jelentésű *harasztfa* előzményből keletkezhetett, és a vele azonos jelentésű *berekfával* együtt arra utal, hogy az éger kedveli a nedves talajú cserjéseket, berkeket. A *haraszt*, míg mesterségesen el nem látták 'páfrány' jelentéssel (ESz), a magyar népnyelvben leggyakrabban 'avar'-t jelentett, amely jelentés talán belső fejlemény, de régi cseh nyelvi párhuzamai alapján annak hatása is elképzelhető (TESZ). – Helységnevpéldák: **Abaújharashti** *Abaúj-Torna m. Kassai j.*; **Csévharaszt** *Pest m. Monori j.*; **Dunaharashti** *Pest-Pilis-Solt-Kiskun m. Kispesti j.*; **Egyházasharashti** *Baranya m. Siklósi j.*; **Fenyőharaszt** lásd *Kerekharaszt!*; **Haraszt** *Szepes m. Iglói j.*; **Harashti-falu** (Lelkes) *Vas m. Körmentői j.*; **Harasztigyarmat** lásd *Ipolyharashti!*; **Harasztkerék** *Maros-Torda m. Marosi alsó j.*; **Harasztos** *Torda-Aranyos m. Felvinci j.*; **Haraszttó** lásd *Nagyharasztanya!*; **Ipolyharashti** *Hont m. Ipolynyéki j.*; **Kerekharaszt** /'körhöz hasonló alakú cserjés, erdő' (FNESZ) / *Pest-Pilis-Solt-Kiskun m. Aszódi j.*; **Kisharaszt** lásd *Nagyharasztanya!*; **Kolozsborsa** /< R. *Borsaharasztal* / *Kolozs m. Kolozsvári j.*; **Mezőharasztos** *Kolozs m. Tekei j.*; **Nagyharasztanya lakott hely** *Apagy belterületétől északnyugatra* (FNESZ).

Kék 'zöld'

Az 1341 óta adatolt, honfoglalás előtti török átvételű *kék* szónak a régi magyar nyelvben 'zöld' jelentése is létezett (EWUng), ennél fogva több erdő névadója volt, így talán több település nevében is megtalálható (FNESZ). Megjegyzendő,

hogy az erdős hegy távolról kéknek látszik. – Helységnevpéldák: **Kék** /Utalhat erdőre is./ *Szabolcs m. Nyírbogdányi j.*; **Kéked** /Utalhat erdőre is./ *Abauj-Torna m.*; **Magyarkékes** /egy Kékes nevű erdőről/ *Szatmár m. Nagybányai j.*

Kerek~kerék '(kerek) erdő' (TESZ)

Eleink sűrűségükön kívül térbeli kiterjedésük alapján is megkülönböztették a facsoportokat. 1055-ből ismerjük *kerek* szavunkat (EWUng). Ez a szó, ha nem is geometriai értelemben tökéletes kör területet fedő erdőt jelentett, de minden irányban nagy kiterjedésűt, tehát 'erdő' jelentésénél a 'kör(höz hasonló) alakú' jelentésének főnevesülésével van dolgunk. A *kerek* egy finnugor eredetű *ker-* töre mehet vissza egész szócsaládjával (*kerül, kerít, kering* stb.) együtt. *Kerék* alakváltozata, amelyhez eleinte egyaránt fűződtek fn.-i és mn.-i jelentések, később sajátos főnévi szerepben elkülönült. Ez is megtalálható településneveinkben 'erdő' jelentésben (TESZ). – Helységnevpéldák: **Csipkerek** /< **Csipkekerek*/ *Vas m. Vasvári j.*; **Erdőskerek** *Arad m. Világosi j.*; **Kereki** *Somogy m. Tabi j.*; **Kisbecskerek** *Temes m. Központi j.*; **Kiskereki** *Bihar m. Székelyhidi j.*; **Magyarókeréke** *Kolozs m. Bánffyhungyadi j.*; **Meggykerék** *Alsó-Fehér m. Nagyenyedi j.*; **Méhkerék** *Bihar m. Nagyszalontai j.*; **Monyorókerék** *Vas m. Szombathelyi j.*; **Nagybecskerek** *Torontál m.*; **Nagykereki** *Bihar m. Biharkeresztesi j.*; **Somkerék** *Szolnok-Doboka Bethleni j.*; **Szilkerék** *Szolnok-Doboka m. Szamosújvári j.*

Liget 'kisebb, ritkás erdő' (ÉKsz)

Ritkásabb erdőre ősi szavunk a *liget*, amelynek első lejegyzését 1121-ből bírjuk *Zeglegeth* alakban, a mai *Szigliget* helységnevében (TESZ). Eredete bizonytalan, de talán ennek kimutatható lapp rokon párja, a *likesm*, ami 'nyírfaerdő'-t jelent. Minthogy a lapp szóvégi *-sm* képző, ez esetben a magyar *liget* szó szóvégi *t*-je kicsinyítő képző lehet. A szemmel látható hangtani megfelelések ellenére problémássá teszi a rokonítást, hogy csak egy rokon nyelvi párhuzammal rendelkezünk, és azzal is az egyik legtávolabbi rokon nyelvből (TESZ). Újabban keletkezett településnevekben gyakran az 1595-től adatolható 'fákkal, bokrokkal beültetett, pihenőhelyül szolgáló kert, park' jelentése játszhat szerepet (TESZ), amiből a 20. század elejére 'kertes lakótelep' jelentése is alakult, ami az újabban létrejött településnevekben van meg (FNESz). – Helységnevpéldák: **Abaliget** *Baranya m. Hegyháti j.*; **Aporliget** *Szabolcs-Szatmár m. Nyírbátori j.*; **Bátorliget** lásd *Aporliget!*; **Börzsönyliget** *Verőcemaroshoz tartozó település* (FNESz); **Hidasliget** /< ném. *Bruckenu* 'ua.'/ *Temes m. Vingai j.*; **Hosszúliget** *Bihar m. Magyarcsékei j.*; **Karátsonyiliget** *Torontál m. Bánlaki j.*; **Kercseliget** *Somogy m. Kaposvári j.*; **Klotildliget** *Pest-Pilis-Solt-Kiskun m. Pomázi j.*; **Kövesliget** (Kiss 2004, 182) *Máramaros m. Huszti j.*; **Liget** *Baranya m. Hegyháti j.*; **Ligetfalva**

Zala m. Csáktornyai j.; Magosliget Szatmár m. Szatmárnémeti j.; Marosliget Maros-Torda m. Régeni felső j.; Pilisliget Pest-Pilis-Solt-Kiskun m. Pomázi j.; Pozsonyligetfalu Pozsony m. Pozsonyi j.; Rákosliget Pest-Pilis-Solt-Kiskun m. Gödöllői j.; Szárliget /1984-ben alapították Szár határából/ Fejér m. Bicskei nkör.; Szigliget Zala m. Tapolcai j.; Szilasliget Kerepeshez tartozó település (FNESz); Szódliget Pest m. Váci j.; Szögliget Abaúj-Torna m. Tornai j.; Szúliget /<Hosszúliget/ Hunyad m. Dévai j.

Lok 'lapályos, vizenyős erdőség' (ÚMTsz)

A *lok* legfeljebb néhány gyimesi falu nevében jelenik meg, és ott sem biztosan 'erdő' jelentésben, mert 'lapályos erdőség' jelentésére először csak 1955-ből van adatunk (TESZ, FNESz). Eredete erősen vitatott, és egyik megoldás sem teljesen megnyugtató. Lehet szóhasadás eredménye: a magyar *luk~lyuk* elkülönült változata; vagy származhat valamely szláv nyelvből, és összefügghet a magyar *lanka* szláv eredetijével (TESZ). Vö. például az ukrán *лук* 'füves lapály' jelentésű szóval (EWUng)! A székely nyelvjárásban élő szó (TESZ). – Helységnévpéldák: **Gyimesfelsőlok** Csík m. Szépvízi j.; **Gyimesközéplak** Csík m. Szépvízi j.

Pagony 'fiatal, ritkás erdő' (ÉKsz) 'tilalmas erdő' (TESZ)

A *pagony~pogony* szavak 1268 óta szerepelnek okleveleinkben 'erdő' jelentésben – először *Pogun* alakban és földrajzi névként (TESZ). A szónak 1816 óta adathozhatóan 'fiatalos' és 'tilalmas erdő' jelentése is van. Szláv eredete valószínű, bár jelentésánál nem meggyőző, ugyanis szláv megfelelőinek mind csak 'elűzés; hajtóvadászat' jelentésük van; s noha a magyar *pagony* szónak is felbukkant 'az erdőnek az a része, amely a hajtók között van' jelentése, gyengéje a szó szláv eredeztetésének, hogy utóbbi jelentése a magyarban csak igen későn és elszigetelten jelentkezett (TESZ, EWUng). A „Százholdas-pagonyt” (A. A. Milne *Micimackó* című meseregényében, Karinthy Frigyes fordításában) és az erdészetet leszámítva nyelvjárási szinten élő szó. – Helységnévpéldák: **Alsópogony** (Lelkes) Sáros m. Bártfai j.; **Szilaspagony** Nógrád m. Füleki j.

Ság 'domb; erdős magaslat; erdő' (FNESz, TESZ)

Régi, de nem biztosan ősi örökségünkbe tartozó 'domb, erdős magaslat, erdő' értelemmel is bíró *ság* szavunk 1075 óta adathozható, és 1193 óta esetleg 'berek, erdő' jelentéssel is (EWUng). De mivel csak helynevekben maradt fenn, közszói jelentésére csak következtetni tudunk (TESZ). Eredhet egy kikövetkeztetett finnugor **čoŋka* alapalakból, aminek leszármazottai a vogul, a cseremiszi és a mordvin nyelvben is élnek valamilyen a környezetükből való kiemelkedésre utaló jelentésben. Ha ez az etimológia igaz, akkor a magyar *ság* szó térbeli érint-

kezésen alapuló képzettársítással vehette fel 'erdő' jelentését. De a szó a bajorszátrák *Schachen* 'erdőcske, erdőmaradvány' jelentésű szóból is származhat, amit bizonyíthatnak egyes régi *Sáh, Sák* földrajzi neveink. Tovább bonyolíthatja a helyzetet a *ság* főnévnek a *ság~ség* névszóképzővel való kapcsolatának kérdése. Minthogy egyik származtatása sem zárható ki, de egyik sem megnyugtató, az is lehet, hogy a *ság*ban két szó esett egybe (TESZ, EWUng). – Helységnevpéldák: **Alsópodsága** Torda-Aranyos m. Torockói j.; **Alsóság** Vas m. Celldömölk-i j.; **Bakonyság** Veszprém m. Pápai j.; **Csíkménaság** Csík m. Kászonalcsíki j.; **Felsőpodsága** Torda-Aranyos m. Torockói j.; **Felsőség** Sopron m. Csepregi j.; **Győrság** Győr m. Pusztai j.; **Hódság** Bács-Bodrog m. Hódsági j.; **Ipolyság** Hont m. Ipolysági j.; **Karancsság** Nógrád m. Szécsényi j.; **Németség** Temes m. Újaradi j.; **Ollóság** Krassó-Szörény m. Lugosi j.; **Rétság** Nógrád m. Nógrádi j.; **Ság** Nyitra m. Galgóc-i j.; **Sághpuszta** Tiszaúgyhoz tartozó település tőle északkeletre (FNESz); **Ságod** /szn. is lehet/ Zala m. Zalaegerszegi j.; **Ságújfalú** /Karancsság közelsége miatt/ Nógrád m. Szécsényi j.; **Ságvár** Somogy m. Tabi j.; **Sarmaság** Szilágy m. Zilah-i j.; **Simaság** Sopron m. Csepregi j.; **Tápióság** Pest-Pilis-Solt-Kiskun m. Nagykátai j.; **Temesség** Temes m. Központi j.

Surján(~surjás) 'sarjerdő, fiatalos' (FNESz); 'fiatal fa, erdő' (ÉKsz)

1565 óta adatolható *surián* alakban, és nem egészen tisztázottan, de valószínűleg a *sarjúj, sarjad* igékkel függ össze etimológiailag. A *surján* eleinte mn. volt 'növő, sarjadó' jelentéssel, és csak később vette fel a 'fiatal erdő' jelentést, ami csak 1839 óta adatolható. Ha a *surján* a *sarjad~sarjúj* szavakból alakult, akkor a szóvégi *-n~-ny* képzős alakulat lehet, és a szó mai alakjának létrejöttéhez hozzájárulhatott a *burján* alaki hatása. Nyelvjárási szinten élő szó (EWUng, TESZ). – Helységnevpélda: **Surján** Torontál m. Módosi j.

Sűrű 'sűrű erdő, erdő mélye; bozótos vadon' (ÉKsz, TESZ); 'bokros, bozótos erdőrés' (FNESz)

Sűrű szavunk helynévként 1347, főnévként pedig 1508 óta adatolható 'erdő mélye; bozótos vadon' értelemben. És bár a vogulból és osztjából kimutatható egy *ser* szóalak egy 'sűrű erdő'-t is jelentő szókapcsolat állandó jelzői elemeként (TESZ); eredete bizonytalan, annyi valószínűsíthető róla, hogy a *serít, serkent, sűrög* szavak családjába tartozó származékszó. Töve talán a *sűrög* ige *sür-* tövével azonos, az *-ű* pedig mn.-i igenév-képző (EWUng). – Helységnevpélda: **Németsűrűpuszta** Andocshoz tartozó lakott hely.

Szék lehet 'cserjék, bokrok, fák szövevénye; gyepű' (FNESz)

A m. *szék* jöhetett a szl. *sek* 'irtvány, vágás' jelentésű szóból, vagy lehet a *sző* ige családjából származó m. R. **szék* 'cserjék, bokrok, fák szövevénye, gyepű'

(FNESz). Ám ebben a jelentésben a hivatkozott többi szótár nem ismeri. – Helységnévpéldák: **Alsószék** Szilágy m. Krasznai j.; **Felsőszék** Szilágy m. Krasznai j.; **Lajtaszék** Sopron m. Kismartoni j.; **Magyarszék** Baranya m. Hegyháti j.; **Szék Szolnok-doboka m. Szamosújvári j.**; **Töltzék** /Itt biztosabban 'cserjék, bokrok, fák sűrű szövevénye' jelentésű (FNESz)/ *Sáros m. Eperjesi j.*

Tilalmas, tiltvány 'olyan erdő, amelyben nem szabad fát vágni vagy vadászni' (MTsz); **tilos 'ua.'** (NéprL)

Az ismeretlen eredetű *tilt* igéből származik az 1511 óta adatolható 'tiltott terület' jelentésű *tilalmas* fn. (TESZ). Bár többféle tiltott területet jelentett, például olyat is, ahol nem volt szabad legeltetni; leggyakrabban mégis a *tilalmas erdő* összetételben szerepel (Oklsz). Jellemző, hogy a CzF is első helyen a *tilalmas erdő* összetételt közli, és hogy a *Régi magyar glosszárium* csak a *tilalmas erdő* szóösszetételben ismeri (lásd még pl. Corpus Iuris Hungarici 1802/XXIV. törvénycikkét!). Ebből az összetételből jelentéstapadással alakult ki a *tilalmas*-nak 'olyan erdő, amelyben fát vágni vagy vadászni nem szabad' jelentése. Ilyen jelentésben szerepel *Szinnyei tájszótárában* is mint kelet-magyarországi tájszó (MTsz). – Helységnévpéldák: **Örtilos** Somogy m. Csurgói j.; **Teklafalu** /< R. Tiltvány/ *Somogy m. Szigetvári j.*; **Tilalmas** /Karcag településrésze/ *Jász-Nagykun-Szolnok m. Karcag környéke.*

Vad~vadon 'nem művelt, sűrű erdő' (ÉKsz)

'Erdő' jelentésében mára kihalt, finnugor örökségünkbe tartozó *vad* szavunkról 1138 óta van írásos feljegyzésünk, 1208-ból pedig az első biztosan 'erdő' jelentésű adatunk (EWUng). Ezt a szót a vogul *ünt* és az osztyák *uont* szavakkal rokoníthatjuk, amelyek egy ugor **βamta* alapalakra mehetnek vissza. Mindnek 'erdő' a jelentése. A *vad* szó fn.-i jelzős kapcsolatú jelentéseiben válhatott mn.-vé, ahogy ma is használjuk. A belőle képzett, ma is élő *vadon* szó pedig egy állandósult módhatározó raggal a *vadon erdő* összetételből önállósulhatott; vagy egy denominális névszóképzővel (mint amilyen a *kicsiny* és *kesernyész* szavakban az *-ny-*) nyerte mai szavét. A *vadon* szó első biztos adata az 1527-ben íródott Érdy-kódexben található.

A *vad* szó erdő jelentése már nem él, de belőle alakult *vadon* szavunk továbbviszi 'sűrű, elhagyott, zord erdő' jelentését (TESZ). Az 'erdő' jelentésű *vad* szót településnévben csak a *vadkert* összetételben lehet biztosan kimutatni. Ez az 1283 óta adatolható alak közsóként kihalt, csak helynevekből következtethető 'kerített erdő, talán 'erdei gyümölcsös kert' jelentése (Varga 1970, 16), de a Tolna megyében végzett helynévgyűjtés alapján 'vadaskert' jelentése is lehetett (Csöre 1997, 15). – Helységnévpéldák: **Érsek vadkert** Nógrád m. Balassagyarmati j.; **Solt vadkert** Pest-Pilis-Solt-Kiskun m. Kiskőrösi j.

Egyes fafajokra utaló településnevek

Vannak egy-egy fafajnak a településhez közel eső erdőben domináns jelenlétére utaló helyneveink is. Az egymagában, mindenféle képző nélkül álló fanév (például *Berkenye* vagy *Cser*) is jelenthet egy abból a fajból álló facsoportot vagy olyan erdőrészletet, amelyben az adott faj volt uralkodó. De a fák nevei gyakran a valamivel való ellátottság kifejezését szolgáló *-s*, *-gy*, *-ny* vagy más képzővel szerepelnek a helységnevekben (Péntek 2003, 155); mindezek taglalása következik az alábbiakban.

Alma 'gömbölyded és húsos termésű, rózsaféle gyümölcsfa' (ÉKsz)

Az *alma* hatalmas területen elterjedt vándorszó (még a mongol nyelvek is ismerik): valamely ótörök nyelvből került át a honfoglalás előtti időben a magyarba. A belőle képzett *almás* szónak fn.-i jelentése is kialakult, ami 'almáskert'-et jelent, és helynévként 1009-től, fn.-ként pedig 1560 óta (TESZ), az *almafa* pedig 1225 óta adatolható (EWUng). – Helységnevpéldák: **Almád** Temes m. Verseci j.; **Almafa** Krassó-Szörény m. Karánsebesi j.; **Almágy** Gömör és Kishont m. Feledi j.; **Almakerék** Nagy-Küküllő m. Segesvári j.; **Almamellék** /vf./ Somogy m. Szigetvári j.; **Almasel** Hunyad m. Marosillyei j.; **Almásfegyvernek** /vf./ Bihar m. Szalárdi j.; **Almásfüzitő** Komárom m. Komáromi j.; **Almásháza** /szn. is lehet/ Zala m. Zalaszentgróti j.; **Almáskamarás** Arad m. Eleki j.; **Almáskeresztúr** /vf./ Somogy m. Szigetvári j.; **Almásköbölös** /a Hídalmási járásról/ Kolozs m. Hídalmási j.; **Almásnyíres** /a Hídalmási járásról/ Kolozs m. Hídalmási j.; **Almásszelistye** /vf./ Hunyad m. Marosillyei j.; **Almásszentmihály** /vf./ Kolozs m. Hídalmási j.; **Almástamási** /vf./ Kolozs m. Hídalmási j.; **Almástanya** /szn. is lehet/ lakott hely Baktalórántházától délre (FNESz); **Alsóalmás** Hont vm Báti j.; **Asszúalmás** lásd Szárazalmás!; **Bácsalmás** Bács-Bodrog m. Bácsalmási j.; **Balatonalmádi** Veszprém m. Veszprémi j.; **Dunaalmás** Komárom m. Tatai j.; **Felsőalmás** Hont m. Báti j.; **Fertőalmás** Ugocsa m. Tiszántúli j.; **Hídalmás** /vf./ Kolozs m. Hídalmási j.; **Homoróalmás** Udvarhely m. Homoródi j.; **Keresztényalmás** Hunyad m. Vajdahunyadi j.; **Küküllőalmás** Kis-Küküllő m. Erzsébetvárosi j.; **Lickóvadamos** /< Vadalmás/ Zala m. Novai j.; **Magyaralmás** Fejér m. Móri j.; **Mátraalmás** Szuhához tartozó település; **Pusztalmás** Maros-Torda m. Marosi felső j.; **Rácalmás** Fejér m. Adonyi j.; **Szádalmás** Abaúj-Torna m. Tornai j.; **Szalárdalmás** Bihar m. Szalárdi j.; **Szárazalmás** /vf., amely sokszor kiszáradt/ Hunyad m. Dévai j.; **Szászalmád** Nagy-Küküllő m. Medgyesi j.; **Szépalmapuszta** település Porva belterületétől délnyugatra (FNESz); **Szepesalmás** Szepes m. Szepesváraljai j.; **Tóalmás** Pest-Pilis-Solt-Kiskun m. Nagykátai j.; **Váralmás** /vf./ Kolozs m. Hídalmási j.; **Vörösalma** Sáros m. Kisszebeni j.

Ágár 'fűzcserjékkal benőtt zátony' (MTsz)

A településnévként *Agar* alakban, a mai *Agárd* előzményeként 1193 óta adatolható *ágár* fn. a magyar népnyelvben jelenthet 'fűzcserjékkal benőtt zátony' is, tehát utalhat fűzfák jelenlétére (FNESz). Ez a jelentése például egy tóparti település nevének esetében valószínű is. De ha másik, tehát 'vadászkutya' jelentésében vizsgáljuk, akkor sem esik messze témánktól, minthogy utalhat királyi szolgálatban álló agarászokra, akik rendszerint a kedvelt vadászóhelyek (tehát főként erdők) környékén éltek (Csőre 1993, 58). Mégis, a magyar településnévadás jellegéből adódóan az a legvalószínűbb, hogy *Agárd* településneveink személynévi eredetűek. – Helységnevpéldák: **Agárd** *Gárdonyhoz tartozó település* (FNESz); **Marosagárd** (Hnt. 1913) *Maros-Torda m. Marosi felső j.*; **Ősagárd** *Nógrád m. Nógrádi j.*; **Sióagárd** *Tolna m. Központi j.*; **Zemplénagárd** *Zemplén m. Bodrogközi j.*

Berkenye 'páratlanul szárnyalt levelű, piros bogyszerű termésű, erdei vagy ültetett fa' (ÉKsz)

A *berkenye* a magyarban 1055 óta adatolható; először *brokina* alakban 'berkenyefa' jelentéssel. 1252-ben pedig már így is leírták: *Berekenefa*. Szláv eredetű, alapszava minden szláv nyelvben megvan. A magyarba egy déli szláv **brekynja* 'berkenye' kerülhetett át. (Az első adatoláskor olvasható *o* talán csak elírás *e* helyett.) A mai magyar szóalak hangrendi kiegyenlítődéssel keletkezett (EWUng, TESZ). – Helységnevpéldák: **Berkenye** *Nógrád m. Nógrádi j.*; **Berkenyéd** hm. /< *Jarembina* 'ua.'/ *Szepes m. Ólublói j.*; **Berkenyes** *Kolozs m. Mocsi j.*

Bór~búr m. N. 'erdeifenyő' (FNESz, TESZ)

A m. *bor~búr* fn. szláv eredetű vö. szlk. *bor~bôr* 'erdeifenyő, erdeifenyves'. A magyarban *bórfa*, *bórfenyő*, *bórerdő* (lásd például a népdalt: „Sej kizöldült a kolonyi *borerdő*...”) összetételben is él (FNESz). Településnévbe kerülve nem mindig lehet eldönteni, hogy a településnévbe került helynév (például *Búr* erdő neve a *Búr*- előtagú falunévek esetében) névadója eredetileg magyar vagy szláv népesség volt-e (FNESz). – Helységnevpéldák: **Bori** /vf./ *Hont m. Báti j.*; **Borkút** *Szolnok-Doboka m. Magyarlápasi j.*; **Búrszentgyörgy** *Pozsony m. Malackai j.*; **Búrszentmiklós** *Pozsony m. Malackai j.*; **Búrszentpéter** *Pozsony m. Malackai j.*; **Kálnaborfő** /vf./ *Hont m. Báti j.*; **Tegzesborfő** /vf./ *Hont m. Báti j.*

Bükk~bükk~bikk 'sima, hamuszín törzsű, tojásdad levelű, makktermésű erdei fa, illetve ebből álló erdő' (ÉKsz)

A *bükk~bikk*fa nevének 1086 óta van nyoma a forrásokban (ESz). A honfoglalás körül vehettük nyelvünkbe, minthogy földrajzilag jól behatárolható a szó átvételének helye, ahogy a *bükkfa* elterjedési területe is: a Duna-delta–Königsberg

vonaltól nyugatra él (EWUng) – a szóba jöhető átadó nyelvek is rendelkezésre állnak megfelelő szavaikkal, mégsem lehetünk biztosak abban, hogy melyik nyelvből jön. Kaphattuk volna a csagatáj *bük* 'tölgy' jelentésű szót megváltozott jelentéssel, a szerb–horvát *bük* 'bükk', vagy akár a kfn. **Büeche* 'bükkfa' szót is, de a TESZ szerint egyik sem elfogadható hangtanilag (TESZ). – Helységnévpéldák: **Bányabükk** *Torda-Aranyos m. Tordai j.*; **Bicske** /< *Bikcse* vagy szn. is lehet/ *Fejér m. Váli j.*; **Bikal** /'bükkalj'/ *Baranya m. Hegyháti j.*; **Bikalat** /'bükkalj'+ R. mn.-képző/ *Torda-Aranyos m. Alsójárai j.*; **Bikszád** *Szatmár m. Avasi j.*; **Bikszárd** *Pozsony m. Nagyszombati j.*; **Bökkpuszta** /szn. is lehet/ *település Szlovákiában Csallóközarányostól délkeletre* (FNESz); **Bük** /szn-i áttétellel?/ *Sopron m. Csepregi j.*; **Büki** *Sáros m. Lemesi j.*; {**Bükkábrány**, **Bükkaranyos**, **Bükkmogyorósd**, **Bükkörményes**, **Bükkszék**, **Bükkszenterzsébet**, **Bükkszentkereszt**, **Bükkszentlászló**, **Bükkszentmárton**, **Bükkzsérc** /utóbbi nevének teljesebb magyarázatához vö. szerb–horvát *žir* 'makk'; cseh *žirec* 'égetett tisztás' (FNESz)/} e települések nevének *Bükk-* előtagja vagy a magyarországi vagy a mai romániai *Bükk hegy-ségre* utal: mind ott található; **Bükkösd** *Baranya m. Szentlőrinci j.*; **Hegyeshükk lakott hely** *Zabar belterületétől nyugat–délnyugatra* (FNESz); **Hétsükk** *Maros-Torda m. Régeni alsó j.*; **Kisbékés** /*Bükkös* patakról/ *Krassó-Szörény m. Facsádi j.*; **Magyarbikal** /*bükk+alj*/ *Kolozs m. Bánffyhungyadi j.*; **Magyarbükkös** *Alsó-Fehér m. Marosújvári j.*; **Nemesbükk** *Borsod m. Mezőcsáti j.*; **Nemesbük** /szn. is lehet/ *Zala m. Keszthelyi j.*; **Németbükkös** *Vas m. Körmenyi j.*; **Ozmánbük** /szn. is lehet/ *Zala m. Zalaegerszegi j.*; **Somogybükkösd** *Somogy m. Csurgói j.*; **Tápióbicske** /szn. is lehet/ *Pest-Pilis-Solt-Kiskun m. Nagykáti j.*

Cigle 'parti fűz' (ÚMTsz); ~*cigolya*~*csigolya* 'kosárfonó fűz' (TESZ, ÚMTsz)

A fűzfa egyik fajtájának, a *ciglefűznek* a nevét több helynévben is megtalálhatjuk. Első írásos adat rá *Cegléd* neve 1358-ból *Cegleed* alakban (FNESz). Valószínűleg magyar nyelvi fejlemény, és 'fűzfa' jelentésű *csigolya* szavunkból keletkezett hangrendi kiegyenlítődesés és hangzókieséses szóhasadással (EWUng). A *csigolya* szó 1655 óta adatolható, mégpedig 'kosárfonó fűz' jelentéssel. A *csigolya* ugor származtatásának hívei a vogul 'fűzfa' jelentésű *šajlθ* szóval rokonítják, míg a török eredet sem kizárható, hiszen a török **čigla* szó 'sövényt' jelent (ami egy török 'fűz, köt' értelmű **čig-* igéből származhat). Lehet az is, hogy a két származás: az ugor korból örökölt *csigolya* és a török *csigla*~*cigle* keveredett ebben a nyelvjárási szóban (TESZ). – Helységnévpéldák: **Cegléd** *Pest-Pilis-Solt-Kiskun m.*; **Ceglédbercel** /*Cegléd közelsége miatt*/ *Pest-Pilis-Solt-Kiskun m. Monori j.*; **Cikolasziget** *Győr, Moson és Pozsony m. Magyaróvári j.*

Cser 'a tölgytel egy nemzetségbe tartozó, fényes levelű, hasadozott kérgű, erdei fa' (ÉKsz)

A *cserfa* neve 1193 óta adatolható, elsőként *cher* alakban (TESZ). Etimológiája bizonyosan levezethető a balkáni latin *cerrus* 'cserfa' > déli szláv *cer* alakokon át a magyar szóalakig, amelynek szóeleji *c*-je azért változott *cs*-re, mert az átvételkor a magyarban még nem volt *c* hang. A *cser* szóalak jelentése a magyarban nem (volt) mindig ugyanaz. A fajok hasonlósága alapján mondták és mondják még a tölgyre is a *cser* szót, sőt mivel eleink nem a botanikakönyvből tanulták ismerni a fákat, hanem gyakorlati felhasználhatóságuk alapján tartották őket számon (Reuter 1975, 85), valaha az égerre is használták, mivel annak a levéből is készítették cserzőlevet (TESZ, EWUng). – Helységnévpéldák: **Csér** /'cserfaerdő/ Sopron m. Csepregi j.; **Cserdi** Baranya m. Szentlőrinci j.; **Cserfalva** Maros-Torda m. Marosi alsó j.; **Cserfalu** hm. /<Dumbó/ Pozsony m. Szenci j.; {**Cserháthaláp**, **Cserhátsurány**, **Cserhátszentiván**} /e települések a *Cserháton* található, nevükben megkülönböztető szerepű a *Cserhát*- előtag/; **Cseri** Hont m. Korpónai j.; **Cserisor** /Egy blg. 'cseresznyetermelő, cseresznyeárus' fn. is lehet a tövében./ Hunyad m. Vajdahunyadi j.; **Cserkút** Baranya m. Pécsi j.; **Cserszegtomaj** Zala m. Keszthelyi j.; **Csertő** /szn. is lehet/ Somogy m. Szigetvári j.; **Kiscsertő** lásd *Öregcsertő*; **Öregcsertő** /szn. is lehet/ Pest-Pilis-Solt-Kiskun m. Kalocsai j.

Dió~gyió 'terebélyes koronájú, csonthéjas termésű gyümölcsfa' (ÉKsz)

A *dió* körülbelül 1200 óta adatolható helynévként, elsőként *Gyogy* alakban; közsóként pedig talán 1264-ből van rá a *Gyofa* adat. E szó egy csuvasos típusú török nyelvből a honfoglalás előtti időben kerülhetett a magyarba **jiyaq* alakban. A magyar *dió* hangalak szóeleji depalatalizációval (*gyió*>*dió*) és szó belseji *i*>*i* hanghelyettesítéssel jött létre (EWUng). – Helységnévpéldák: **Algyógyalfalu** /vf./ Hunyad m. Algyógyi j.; **Alsódiós** Pozsony m. Nagyszombati j.; **Bihardiós** Bihar m. Székelyhidi j.; **Diód** /vf./ Alsó-Fehér m. Tövisi j.; **Diós** Kolozs m. Kolozsvári j.; **Diósad** Szilágy m. Zilahi j.; **Diósberény** Tolna m. Simontornyai j.; **Diósd** Fejér m. Váli j.; **Diósförgepatony** Pozsony m. Dunaszerdahelyi j.; **Diósgyőr** Borsod m. Miskolci j.; **Dióshalom** Szatmár m. Nagybányai j.; **Diósjenő** Nógrád m. Nógrádi j.; **Dióskál** Zala m. Pacsai j.; **Diósvizlő** Baranya m. Siklósi j.; **Diószeg** Nyitra és Pozsony m.; **Felgyógy** /vf./ Alsó-Fehér m. Tövisi j.; **Felsődiós** /vf./ Pozsony m. Nagyszombati j.; **Gyenesdiás** Zala m. Keszthelyi j.; **Gyód** Baranya m. Pécsi j.; **Gyugy** Somogy m. Lengyeltóti j.; **Tótdiós** Nyitra m. Galgóci j.

Éger~eger '(vizek partján növő) nyírfaféle fák nemzetsége' (ÉKsz)

Az égerfa vízkedvelő faj, ezért gyakran fordul elő vízközeli települések nevében. Első előfordulása talán az 1067 körül leírt *Egur* helynév; még bizonyosabban

az *égerfa* neve jelenik meg az 1181-es adatolású *Eger* helységnevében. Közszóként 'égerfa' jelentésben 1234 óta adatolható (TESZ, EWUng). A helységnevek hangzásából következtethetően eredeti hangalakja *eger* lehetett. Az *éger* szó rokonítása eddig sikertelen maradt, noha igyekeztek finnugor nyelvekben meglévő 'mocsár' jelentésű szavakkal párhuzamba állítani. A népnyelv sem boldogult könnyen a szóval, ezért gyakran hasonította valamely értelmes szóhoz (népetimológia), így jöttek létre az *egérfa*, *jégerfa*, *jágerfa* alakok (TESZ, EWUng). – Helységnevpéldák: **Alsóegerszeg** *Baranya m. Szentlőrinci j.*; **Alsóegres** *Szolnok-Doboka m. Bethleni j.*; **Alsórácegres** lásd *Rácegres!*; **Aranyosegerbegy** *Torda-Aranyos m. Tordai j.*; **Bethlenegres** *Szolnok-Doboka m. Bethleni j.*; **Eger** /vf./ *Heves m.*; **Egerág** /vf./ *Baranya m. Pécsi j.*; **Egeraracs** *Zala m. Pacsai j.*; **Egerbakta** *Heves m. Pétervásári j.*; **Egerbegy** *Kolozs m. Gyalui j.*; **Egerbocs** *Heves m. Pétervásári j.*; **Egercsehi** *Heves m. Pétervásári j.*; **Egeres** *Kolozs m. Nádasmenti j.*; **Egerfarmos** /vf./ *Borsod m. Mezőkövesdi j.*; **Egerlövő** /vf./ *Borsod m. Mezőkövesdi j.*; **Egerszalók** /Eger közele miatt/ *Heves m. Egri j.*; **Egerszólát** /Egri járás/ *Heves m. Egri j.*; **Égerszög** *Abaúj-Torna m. Tornai j.*; **Egervár** *Vas m. Vasvári j.*; **Egervölgy** *Vas m. Vasvári j.*; **Egregy** *Zala m. Keszthelyi j.*; **Egregypósa** /vf./ *Szilágy m. Zilahi j.*; **Egres** *Torontál m. Perjámosi j.*; **Egresd** *Kishelvényhez tartozó település Szlovákiában (FNESz)*; **Egrestő** /vf./ *Háromszék m. Sepsi j.*; **Egri** /a Nagyegre vf.-ről/ *Szatmár m. Szatmárnémeti j.*; **Érszeg** /<Égerszeg/ *Krassó-Szörény m. Boksánbányai j.*; **Ezeres** *Krassó-Szörény m. Resicabányai j.*; **Felsőegerszeg** *Baranya m. Hegyháti j.*; **Felsőegres** *Szolnok-Doboka m. Bethleni j.*; **Felsőrácegres** lásd *Rácegres!*; **Magyaregregy** *Baranya m. Hegyháti j.*; **Magyaregres** *Somogy m. Kaposvári j.*; **Németegregy** lásd *Magyaregregy!*; **Németegres** *Somogy m. Tabi j.*; **Nyitraegerszeg** *Nyitra m. Nyitrai j.*; **Pusztagegres** *Fejér m. Sárbogárdi j.*; **Rácegres** *lakott hely Sárszentlőrinc belterületétől északra (FNESz)*; **Sáregres** *Fejér m. Sárbogárdi j.*; **Somogyegres** *Somogy m. Tabi j.*; **Szászegebegy** *Nagy-Küküllő m. Medgyesi j.*; **Szécsegres** *Zemplén m. Gálszécsi j.*; **Szölősegres** *Ugocsa m. Tiszáninneni j.*; **Vácegres** /vf./ *Pest m.*; **Vasegerszeg** *Vas m.*; **Zalaegerszeg** *Zala m.*

***Eperfa* 'barkaszerű, apró virágzatú, gyümölcsfának ültetett vagy levelel a selyemhernyók táplálékául is hasznosítható fa' (ÉKsz)**

Ugor kori örökségünkbe tartozó *eper* főnevünk 1177 óta adatolható a belőle képzett *Eperyes* településnévben (EWUng). A szó eredeti -j véghangja mássalhangzós toldalékok előtt kophatott le. Eleinte valószínűbb, hogy 'földieper' jelentésben jelenik meg a forrásokban; 'eperfa' jelentésére 1416-ból van az első biztos adat (TESZ, EWUng). Földrajzi nevekben is inkább földieperre utal (FNESz), de attól, hogy nincs 'faeper' jelentésére régebbi adat, jelentheti 'azt' a településnevekben, hiszen ilyenkor 'földieper' jelentése sem bizonyítható. – Helység-

névpéldák: **Eperjes** /város/ *Sáros m.*; **Eperjes** /falu, 1954-ig *Kiskirályság* volt a neve/ *Csongrád m. Tiszántúli j.*; **Eperjesenyicke** /Eperjes közele miatt/ *Sáros m. Eperjesi j.*; **Eperjeske** *Szabolcs m. Tiszai j.*

Fenyő 'a nyitvatermők törzsébe tartozó, túlevelű (örökzöld) fa' (ÉKsz)

Ósi *fenyő* szavunk kevés településnévben van meg, mert a magyarság településterülete nem érintkezett igazán sok őshonos fenyvessel; ilyenre utal viszont *Fenyőfő* neve, aminek első adata 1237 körüli (FNESz). A *fenyő* fn. talán 1075 óta adatos; elsőként *fenio* alakban (TESZ, EWUng). A tőlünk északabbra élő rokon nyelvű népek több őshonos fenyvesekhez voltak-vannak közelebb, így több ősi szót is megőriztek a különböző fajta fenyőfákra; fajaik, termetük stb. megkülönböztetésére. A magyarban csak a finnugor alapnyelvben 'fiatal fenyő' jelentésű **pon3* szó maradt meg, ami a *fenyő~fenyves* szavak *feny-* tövét adhatta, amihez aztán *-ő* kicsinyítő képző járulhatott. Az 1211 óta adatos *fenyves* fn. a *fenyő* szó származéka, és a *fenyves erdő* összetételből önállósult (TESZ, EWUng). – Helységnévpéldák: **Balatonfenyves** *Somogy m. Fonyódi j.*; **Fenyéd** /< *fenyő+d*, szn. is lehet/ *Udvarhely m. Udvarhelyi j.*; **Fenyőfalva** /Szn. vagy vf. is lehet/ *Szeben m. Nagydísnódi j.*; **Fenyőfő** /'ahol a fenyves kezdődik'/ *Veszprém m. Pápai j.*; **Fenyőharaszt** lásd *Kerekharaszt!*; **Fenyőkosztolány** *Bars m. Aranyosmaróti j.*; **Fenyves** (Lelkes) *Pozsony m. Nagyszombati j.*; **Sérfenyősziget** /1921–1969 állt fenn/ *Győr, Moson és Pozsony m.*

Fűz 'nedves helyen növő, barkás virágú fák nemzetsége' (ÉKsz)

Már 1001-es forrás említi a *Fizeg* folyót (valószínűleg a mai Koppány folyót [EWUng]), 1221-es pedig *Fizkerek* ('fűzfaerdő') alakot ír (FNESz, TESZ). A finnugor eredetű *fűz* fn. valószínűleg a finnugor alapnyelv **pit3-* alapelakjára visszamenő *fűz* ige névszói párja, eredetileg 'fonadék' értelemben: minthogy leggyakrabban a fűzfa vesszeit használták fonadékok készítéséhez, a szó lassan már a 'fűzfá'-t jelentette. De az is lehet, hogy a finn–permi nyelvek 'fűz'-et is jelentő szócsaládjával áll kapcsolatban, esetleg onnan is kölcsönözhattük (TESZ, EWUng). – Helységnévpéldák: **Almásfűzitő** /*Füze* vf. +*tő*/ *Komárom m. Komáromi j.*; **Balatonfűzfő** /vf./ *Veszprém m. Veszprémi j.*; **Egyházasfüzes** *Vas m. Németújvári j.*; **Füzes** *Szolnok-Doboka m. Csákgöbői j.*; **Füzesabony** *Heves m. Egri j.*; **Füzesd** *Hunyad m. Dévai j.*; **Füzesér** /vf./ *Zemplén m. Nagymihályi j.*; **Füzesgyarmat** *Békés m. Szeghalmi j.*; **Füzesmikola** /Ördöngösfüzes közele miatt/ *Szolnok-Doboka m. Szamosújvári j.*; **Füzespapterek** /Krasznafüzes közele miatt/ *Szilágy m. Krasznai j.*; **Füzeszentpéter** /Füzes közele miatt/ *Szolnok-Doboka m. Csákgöbői j.*; **Fűzkút** *Kolozs m. Mezörményesi j.*; **Fűztű** /< *Fűz* patak töve = 'legalsó része'/ *Vas m. Sárvári j.*; **Fűzvölgy** *Zala m. Nagykanizsai j.*; **Gyepűfüzes** *Vas m. Felsőöri j.*; **Hontfüzesgyarmat** *Hont m. Vámosmikolai j.*

Kisfüzes Heves m. Pétervásári j.; **Krassófüzes** Krassó-Szörény m. Boksánbányai j.; **Krasznafüzes** Szilágy m. Krasznai j.; **Ördögösfüzes** Szolnok-Doboka m. Szamosújvári j.; **Rábafüzes** Vas m. Szentgotthárdi j.

Gyertyán 'a gyertyánfélék nemzetségébe tartozó, egylaki lombhullató fa' (ÉKsz)

Az 1225 óta adatolható *gyertyánfa* neve a csuvasos török eredetű *gyertya* fn.-ből fejlődött az *-n/-ny* denominális névszóképzővel. Az újonnan képzett fanév arra utal, hogy gallyát a legutóbbi időkig használták primitív világítószerszű; de utalhat a fa gyertyához hasonló sima kérgére és sudár termetére is. Míg a fa neve 1225 óta adatolható, a *gyertya* csak 1395-től. Származéka, az 1261 óta adatolható *gyertyános* is bekerült a települések neveibe (TESZ, EWUng). – Helységnevpéldák: **Bejcgertyános** Vas m. Szentgotthárdi j.; **Gertenyes** /<Gyertyános/ Temes m. Dettai j.; **Gyertyánkút** lásd *Hárskút!*; **Gyertyánliget** (Lelkes) Máramaros m. Tiszavölgyi j.; **Gyertyános** Hunyad m. Algyógyi j.; **Gyertyámos** (Lelkes) Torontál m. Csenei j.; **Torockogyertyános** Torda-Aranyos m. Torockói j.

Gyöngy itt: 'fagyöngy: fehér bogyótermésű, fákon élőködő örökzöld növény' (ÉKsz)

Első írott adata 1146-ból van, a *gungus* (= „Gyöngyös”) alakban leírt helynévben, ahol minden bizonnyal 'fagyöngy'-öt jelent. A *gyöngy* vándorszó, végső forrása a kínai nyelv *csen-csu* szava; megfelelői a törökség minden ágában megtalálhatók; mi egy csuvasos török nyelvből vettük a honfoglalás előtt (EWUng). Bár alapjelentése 'igazgyöngy', és nyelvünkben csak külső hasonlóság alapján történt névátvitellel vette föl a 'fagyöngy' jelentést, utóbbi jelentése a helynevek révén jóval hamarabból adatolható (TESZ). A *Gyöngyös* helynév olyan facsoportra utal, amelyen feltűnően sok fagyöngy tenyészett; illetve olyan vízfolyás, amely ilyen facsoporton folyt keresztül (FNESz). – Helységnevpéldák: {**Gyöngyös**, **Gyöngyösfalu**, **Gyöngyösfő**, **Gyöngyöshermán**, **Gyöngyösmellék**, **Gyöngyöspusztá**, **Gyöngyöspüspöki**, **Gyöngyössolymos**, **Gyöngyösszentkereszt**} mind *Gyönyös* nevű vf. mellett települtek, arról kapták nevüket; {**Gyöngyöshalász**, **Gyöngyöshalmaj**, **Gyöngyösoroszi**, **Gyöngyöspata**, **Gyöngyössolymos**, **Gyöngyöstarján**} mind a *Heves m.*-i *Gyöngyös város* közelében jöttek létre, róla kapták nevük előtagját.

Hárs 'mézillatú virágú, szív alakú levelű fák nemzetsége' (ÉKsz)

A *hársfa* nevével is helységnevében találkozunk először, mégpedig az 1086-ban feljegyzett *Hassag* alakban (EWUng). 1158-ban pedig már így is leírták: *hasfa* (TESZ). 1458-ból tautológias helynévről is van adatunk *Lyppahass* alakban, hiszen a név előtagja szláv nyelvekben ugyanazt jelenti (FNESz, TESZ). *Hárs*

szavunknak nemcsak finnugor, hanem uráli rokonsága is lehetséges, hiszen a zürjén *kat'ska* 'fakéreg' vagy az észti *kosk* 'csíkban lehántott luckéreg' jelentésű szavak mellett a tavgi szamojédiban *kasu*, a szölkupban pedig *kaas* a 'fakéreg' neve. A magyarban is eleinte 'kéreg' lehetett a *hárs* (*háss*) szó jelentése, s a fa is onnan kaphatta nevét, hogy a kérge a legfontosabb része, amelyből hánckötelet lehet fenni. Emiatt nevezték népetimológiásan *hánckőfának* is (TESZ). (Lásd még megjegyzéseim a *Cser* címszó végén.) Nyelvtörténetileg problémás, hogy a finnugor **kočk3* alapalaktól fejlődött magyar *has* > *hás* > *háss* szó két szóvégi -ss-e mikor hasadt -rs-sé, mert erre biztos adatunk csak 1486-tól van; míg a *Haros*, illetve *Haruskut* helynevekben már 1264-ben, illetve 1277-ben az -rs mássalhangzó-torlódás feloldásával találkozunk (TESZ). Az EWUng szerint az igenévszói eredetű *hasad* ige egyik főnevesülése révén is kialakulhatott a *hárs* fn. (EWUng). – Helységnévpéldák: **Hárság** /hárs+gy/ Sáros m. Eperjesi j.; **Hárságypuszta** lásd *Hárskút!*; **Hársány** Borsod m. Miskolci j.; **Hársfalva** hm. /a fürdőhely szép hársfasorairól/ Bereg m. Szolyvai j.; **Hárskút** Gömör és Kishont m. Rozsnyói j.; **Hásság** /hárs+gy/ Nagy-Küküllő m. Medgyesi j.; **Hásságypuszta** Baranya m. Pécsi j.; **Héthárs** Sáros m. Héthársi j.; **Kishárs** Sáros m. Héthársi j.; **Kishársány** Baranya m. Siklósi j.; **Körösnagyhársány** Bihar m. Cséffai j.; **Nagyhársány** Baranya m. Siklósi j.; **Némethásos** Vas m. Németújvári j.; **Somogyhárság** Somogy m. Szigetvári j.; **Zalaháshágypuszta** /hárs+gy/ Zala m. Zalaegerszegi j.

Herep ismeretlen jelentésű régi magyar fanév (FNESz)

Az 1336 óta adatolt, azóta kihalt *herep* fanév jelentése és eredete is ismeretlen (EWUng). A TESZ szerint azt sem lehet eldönteni, milyen összefüggésben áll az erdélyi *Herepe*-féle helynevekkel (TESZ). Kniezsa István szerint összefüggésben lehet a szláv *chōrpa* 'gizgaz' jelentésű szóval (Kniezsa 2001, 70). – Helységnévpéldák: **Hirip** Szatmár m. Erdődi j.; **Magyarherepe** Alsó-Fehér m. Marosújvári j.

Iva 'fűzfá' vagy 'tiszafa' (TESZ; EWUng)

Az 1257-től adatolható, mára szintén kihalt *iva* fanév jelentése és eredete is vitatott. A vele csaknem azonos hangalakú déli szláv és cseh megfelelőinek 'kecskefűz' a jelentésük; míg az ófn. *íwa* 'tiszafa' jelentésű, és nem lehet eldönteni, melyik került a magyarba (TESZ). A FNESz szerint talán inkább 'fűzfá' a magyarba került szó jelentése, és az EWUng is közöl egy 'rekettyefűz' jelentésű népnyelvi *ibafa* szót (FNESz, EWUng). – Helységnévpélda: **Ivád** /szn. is lehet/ Heves m. Pétervásári j.

Jegenye 'csúcsosan magasra növő, sorfának ültetett nyárfafaj' (ÉKsz)

1239 óta adatolható a legtöbbször 'fehér nyárfá', ritkábban 'jegenyefenyő', olykor talán 'platán' jelentésű *jegenye* fanév délszláv eredetű vö. szerb–horvát

jàgnjèd, amely egy szláv **agnę* 'bárány' szóra vezethető vissza, ami bárány-szőrhez hasonló pelyhes virágzatára utal. A magyar *jegenye* alak hangrendi kiegyenlítődéssel és magánhangzó-betoldással fejlődött; a kicsinyítő képzőnek érzett szóvégi -*d* lekopása a *medve* szóéhoz hasonlóan mehetett végbe (TESZ). – Helységnevpéldák: **Jegenye** *Kolozs m. Nádamenti j.*; **Jegenyész** (Lelkes) *Vas m. Muraszombati j.*

Juhar~ihar 'a juharfélék családjába tartozó, tenyeresen karéjos levelű, kettős lependéktermesű fák nemzetsége' (ÉKsz)

A helynevekben *ihar* alakban fordul elő, esetleg 'égerfa' jelentésben is. 1232 óta adatolható, akkor *ihor-fa* alakban. 1243-ban jelent meg *Iawor*, 1337-ben *jwharfa* alakja a forrásokban. A szót valamelyik (esetleg több) szláv nyelvből kaptuk, amelyre szlovén *jávora*, illetve szerb–horvát *jávora* alakja a tanú (EWUng). Az összlávba, amelyben **avora* alakja következtethető ki, az ősgermán nyelvből kerülhetett. A magyarban szláv eredetijétől a mai köznyelvi alakjáig – sok keveredéssel és kitéréssel – a következő utat járhatta be: *jávora* > *johora* > *ihora* > *ihar* > *juhar*. A népnyelv ezt a szót is próbálta értelmesíteni, így jött létre a *jágerfa*, illetve *jámborfa* alak (TESZ). – Helységnevpéldák: **Iborfia** /*ihar+fa* is lehet/ *Zala m. Novai j.*; **Iharkút** *Veszprém m. Pápai j.*; **Iharos** *Somogy m. Csurgói j.*; **Iharosberény** *Somogy m. Csurgói j.*

Kőrös~körös 'szürke, sima, fénytelen törzsű, átellenes ágú, dús koronájú olajfafa fák nemzetsége' (ÉKsz)

A *kőrösfafa* neve legtöbbször *körös* alakban fordul elő helyneveinkben. Már 1055-től adatolható *keuris* (kőrös) alakja helynévként, 1171-től *keurus* [körös], 1193-ban *Keures* [körös?] alakjával is találkozunk. A szót egy csuvasos török nyelvből vehettük a honfoglalás előtt. A nogájban *küyriş*, a csuvasban *kavrđs* alakja él. A magyarba került alakja **kävβrič* lehetett: a szóbeljei β magánhangzójává, a szóvégi affrikáta pedig s hanggá alakult (EWUng, TESZ). – Helységnevpéldák: **Berzékörös** *Gömör és Kishont m. Rozsnyói j.*; **Csomakörös** *Háromszék m. Orbai j.*; **Érkörös** *Szilágy m. Tasnádi j.*; **Kiskörös** *Pest-Pilis-Solt-Kiskun m. Kiskörösi j.*; **Kiskörösőfő** *Sáros m. Eperjesi j.*; **Körösőfő** *Kolozs m. Bánffyhungyadi j.*; **Körösbánya** *Hunyad m. Körösbányai j.*; **Körösökény** *Arad m. Borossebesi j.*; {**Körösfeketető**, **Köröségény**, **Körösgyéres**, **Köröskisjenő**, **Körösладány**, **Körösnagyharsány**, **Körös szakál**, **Körös szeg**, **Körös tarcsa**, **Körös tarján**, **Körös tárkány**, **Körösújfa-lu**} e települések mind valamelyik *Körös* nevű vízfolyás mellett települtek, arról kapták nevüket, rendszerint *Bihar* vagy *Békés megyében* található; **Köröshegy** *Somogy m. Tabi j.*; **Körösmező** *Máramaros m. Tiszavölgyi j.*; **Körös szegapáti** /

Körösszeg közele miatt/; **Körösetetlen** /Nagykörös területéből alakították ki./ *Pest-Pilis-Solt-Kiskun m. Ceglédi j.*; **Körösös** (Kiss 2004, 182) *Máramaros m. Huszti j.*; **Nagykörös** *Pest-Pilis-Solt-Kiskun m.*; **Sepsiköröspatak** /vf./ *Háromszék m. Sepsi j.*

Körte~körtvély 'a rózsafélék családjába tartozó, fehér virágú, szára felé megnyúlt alakú termést hozó gyümölcsfák nemzetsége' (ÉKsz)

1055 óta, elsőként *kurtuel* alakban lejegyzett szavunk bizonytalan eredetű. Egy, a törökben kaukázusi vagy iráni eredetű szót a honfoglalás előtt vehettünk át **kertβä* alakban, amihez a magyarban *-l* névszóképző kapcsolódott. A *körtvély* alakból a *körtéj* > *körtéi* > *körté* állomásokon át a 18. századra alakult ki a mai köznyelvi *körte* alak (EWUng). – Helységnévpéldák: **Alsőkörtvélyes** *Zemplén m. Nagymihályi j.*; **Déskörtvélyes** *Szolnok-Doboka m. Dési j.*; **Érkörtvélyes** *Szatmár m. Nagykarolyi j.*; **Kiskörtvélyes** *Máramaros m. Kápolnokmonostori j.*; **Körtékapu** *Maros-Torda m. Régeni alsó j.*; **Lajtakörtvélyes** *Moson m. Rajkai j.*; **Nyitrakörtvélyes** *Nyitra m. Nagytapolcsányi j.*; **Ókörtvélyes** *Vas m. Szentgotthárdi j.*; **Szepeskörtvélyes** *Szepes m. Szepesváraljai j.*; **Újkörtvélyes** *Vas m. Szentgotthárdi j.*

Magyal 'molyhos tölgy' (ÚMTsz)

Az ismeretlen eredetű *magyal* fn. helynévként 1193, főnévként 1233 óta adatolt 'molyhos tölgy' jelentéssel. (Az azonos nevű díszcserjét csak azóta jelenti, amióta Fazekas Mihály és Diószegi Sámuel ellátták ezzel a jelentéssel a *Magyar fűvészkönyvben*, 1807-ben.) A cseh és a szlovák népnyelvben meglévő 'vadgesztenye' jelentésű *maďal* szó a magyarból való (TESZ, EWUng). – Helységnévpélda: **Magyalospusztá lakott hely Németkértől északkeletre** (FNESz).

Makk 'makktermésű erdei fa (főleg tölgy)' (ÚMTsz)

Az ismeretlen eredetű *makk* szó 1274 óta adatolható helynévként (EWUng). Első fn.-i adata 1395-ös: *magch fa* összetételben. A köznyelv csak a termést nevezi *makk*nak, a népnyelv ért rajta 'tölgyfa'-t, sőt más 'makktermésű fa'-t, tehát 'bükk'-öt is (ÚMTsz). – Csak a termésre utal viszont **Gubacs** neve, ami közsökként 'gesztenye' és 'tölgymakk' jelentésű is lehet (FNESz). – A *makkos* mn. 1378 óta adatolható, első alkalommal helynévként (TESZ); olyan helyet nevezhettek így, ahol öreg tölgy- vagy bükkfák álltak, amelyek alatt érdemes volt disznókat legeltetni, azaz makkoltatni (FNESz). – Helységnévpéldák: **Makkoshetye** *Sopron m. Csepregi j.*; **Makkoshotyka** *Zemplén m. Sárospataki j.*; **Makkosjánosi** *Bereg m. Tiszaháti j.*; **Máriamakk** /Jellemző, hogy korábban *Tölgyes-Mária* neve is előfordult!/ *Budakeszi településrésze* (Reyes 2004).

Meggy 'a cseresznyével rokon, fehér virágú, rózsaféle gyümölcsfa' (ÉKsz)

1220 óta adatolt *meggy* szavunk finnugor kori örökség, vö. pl. osztják *wir-mel* 'vörös ribiszke', zürjén *mol* 'gyöngy' stb. Ezek egy **mol*'3 vagy **mod*'3 alakra vezethetők vissza, amelynek 'valamilyen bokor bogyója' jelentése lehetett. Az eredeti **o* szóbeljeji palatális mássalhangzó hatására magas hangrendűvé vált, az **l* pedig *gy*-vé affrikálódott. A *meggy* szó eredetileg a magyarban is különböző meggyféle gyümölcsöket jelölt (TESZ, EWUng). – Helységnevpéldák: **Aranyosmeggyes** /szn. is lehet/ Szatmár m. Szinérváraljai j.; **Balozsameseggyes** Vas m. Sárvári j.; **Fertőmeggyes** Sopron m. Soproni j.; **Kismeggyes** /szn. is lehet/ lásd *Tagadómedgyes!*; **Magyarmedves** /<Meggyes/ Temes m. Központi j.; **Medgyes** /szn.-i áttétellel?!/ Nagy-Küküllő m.; **Medgyesbodzás** Arad m. Eleki j.; **Medgyesyháza** Arad m. Eleki j.; **Meggyaszó** Zemplén m. Szerencsi j.; **Meggyeskovácsi** Vas m. Sárvári j.; **Meggyespuszta** Sarkadkeresztúr belterületévé vált település a község déli részén (FNESz); **Meggykerék** Alsó-Fehér m. Nagyenyedi j.; **Nagymedgyes** lásd *Tagadómedgyes!*; **Somogymeggyes** Somogy m. Tabi j.; **Tagadómeggyes** /szn. is lehet/ Bihar m. Béli j.; **Tapolymeggyes** Sáros m. Giráltyi j.; **Zalameggyes** /szn. is lehet/ Zala m. Sümegi j.

Mogyoró~magyaró 'a nyírfafélék családjába tartozó fák vagy cserjék nemzetsége'

Noha nem fa, hanem cserje (még a *mogyorófa* jelentése is csak 'nagyobb mogyoróbokor' [ÉKsz]), azért van létjogosultsága itt, mert gyakran 'erdő' jelentésű szavakkal együtt van helyneveinkben (FNESz): pl. 1055-ös, első leírtakor is a *kerek* szóval: „*munorau kereku*” (Kiss 2004, TESZ). A *mogyoró* szó az elavult *mony* 'tojás' fn. kicsinyítőképző-bokorral alakult fejleménye. A szóban végbe ment *ny* > *gy* változás viszonylag kései, a *hány* > *hagy(it)*; *menyek* > *megyek* stb. szavak hangváltozásaival állítható párhuzamba (TESZ). Helyneveinkben gyakran előforduló *mogyorós* származéka 1212 óta adatolható (EWUng). – Helységnevpéldák: **Balatonmagyaród** Zala m. Nagykanizsai j.; **Hévmagyarád** Hont m. Ipolysági j.; **Magyaró** Maros-Torda m. Régeni felső j.; **Magyarókereke** Kolozs m. Bánffyhungyadi j.; **Magyarosd** Hunyad m. Vajdahungyadi j.; **Mogyoród** Pest-Pilis-Solt-Kiskun m. Gödöllői j.; **Mogyorósbánya** Esztergom m. Esztergomi j.; **Mogyoróska** Abaúj-Torna m. Gönci j.; **Monora** /<Monorád (Kiss 2004, 306)/ Alsó-Fehér m. Balázsfalvi j.; **Monyoród** Baranya m. Pécsvárad j.; **Monyorókerék** Vas m. Szombathelyi j.; **Monyorós** lásd *Sajómagyarós!*; **Monyorósd** Baranya m. Szentlőrinci j.; **Néramogyorós** hm. /Liszko 'ua.'/ Krassó-Szőrény m. Jármí j.; **Örmagyarósd** Vas m. Körmendi j.; **Pusztamagyaród** Zala m. Letenyei j.;

Sajómagyaros Szolnok-Doboka m. Bethleni j.; Szászmagyaros Brassó m. Alvi-déki j.; Székelymagyaros Udvarhely m. Udvarhelyi j.; Tapolymogyorós Zemplén m. Varannói j.; Tiszamogyorós Szabolcs m. Tiszai j.

Mór talán 'egyfajta fa vagy tönk, farönk' (FNESz); mórágysz talán 'erdő' (NéprL)

A Mórágysz falu nevében 1267 óta adathozható *mór szó ismeretlen jelentésű és eredetű, de fölmerült, hogy a régi magyarban volt 'egyfajta fa vagy tönk, farönk' jelentésű *mór fn. (FNESz). A *Magyar néprajzi lexikon* szerint az erdő legrégebb magyar neve lehetett a mórágysz; más szótárainkban nem találok a szóval. – Helységnevpélda: Mórágysz Tolna m. Völgyesi j.

Nyár 'gyorsan növő, vastag, magas törzsű, barkás virágzatú, fűzféle fák nemzetsége' (ÉKsz)

A nyár első adatai 1113-ból és 1237-ből vannak 'egy fajta fa' – vagy talán régi 'mocsár' jelentésében –, elsőként Narias falu nevéként, illetve később *arbor nar*, azaz egy konkrét nyárfa megnevezéseként. Az uráli eredetű, talán a nyárfa etimológiájával összefüggő szó a magyarban valaha éppúgy 'mocsár'-at jelenthetett, mint a rokon nyelvek egyező szavaiban: vö.: vogul *nër*, zürjén *nur* 'mocsár'; szőlőkup *njar* 'tundra'. Az uráli **nor3* alapalak 'mocsarat, illetve az ilyen terület növényzetét' jelölhette, így a név könnyen vonódhatott át a területet jellemzően borító fafajra (TESZ, EWUng). – Helységnevpéldák: Csiliznyárad Győr m. Tószigetcsilizközi j.; Felsőnyárad Borsod m. Edelényi j.; Kisnyárad Baranya m. Mohácsi j.; Nagynyárad Baranya m. Mohácsi j.; Néranádas /Néra <? Nyáragysz vf./ Krassó-Szörény m. Jármí j.; Nyárad Veszprém m. Pápai j.; {Nyáradandrásfalva, Nyáradbálintfalva, Nyáradgálfalva, Nyáradkarácson, Nyáradköszvényes, Nyáradremete, Nyáradszentanna, Nyáradszentbenedek, Nyáradszentimre, Nyáradszentlászló, Nyáradszereda, Nyáradtő} e települések mind a Nyárad folyóról kapták nevüket, és 1913-ban mind Maros-Torda megyében voltak találhatóak; Nyáradkelecsény [!] Ung m.; Nyárasd Komárom m.; Nyáregyháza Pest-Pilis-Solt-Kiskun m. Monori j.; Nyárlőrinc Pest-Pilis-Solt-Kiskun m. Kecskemét környéke; Nyársapát /< nyáras+apát/ Pest m. Ceglédi j.; Nyárszeg Bihar m. Cséffai j.; Nyárszó Kolozs m. Bánffyhungyadi j.; Nyárad /< Elsőd. Nyárad, ebből hasonult el./ Zala m. Sümegi j.; Tósnýárasd Pozsony m. Galántai j.

Nyír 'fehér, hámló kérgű, vékony ágú, ritkás lombú, barkás virágzatú fák nemzetsége' (ÉKsz)

Nyír szavunk 1055 óta, elsőként *gnir* alakban fordul elő. 1252 óta *Nyrfa* (EWUng), 1799-től *nyírj* alakjával is találkozunk. Utóbbi a m. népnyelvi *nyárj*

analógiájára alakulhatott ki, sőt lehet, hogy 'nyár(j)'-at is jelent. A *nyír* ősi finnugor, esetleg uráli eredetű, egy **n3r3* vagy **nerke* alapalakból. A rokon nyelvekben (a vogultól a szölkupig) jelenthet 'mocsaras területet, nádat, vesszőt, ágat, fűzfát, fűzest' is; a magyarban is van 1578-ból 'vizenyős rét, mocsár' jelentésű adata. Az ősmagyar korban 'egyfajta vékony ágú, vizes talajon növé fát' (ESz), 1150 körül pedig 'nyírfaerdő' jelölhetett. A szónak a magyarban a jelentésfejlődése 'vesszőfa' > 'nyírfa' > 'nyírfás hely, nyírfaerdő' lehetett (TESZ). – Helységnevpéldák: **Ágönyír** Bars és Hont m.; **Almásnyíres** Kolozs m. Hídalmási j.; **Alsönyíresfalva** Hunyad m. Hátszegi j.; **Boncníres** Szolnok-Doboka m. Szamosújvári j.; **Felsőnyíresd** Trencsén m. Puhói j.; **Felsőnyíresfalva** /Lehet 'mocsár, vizenyős rét' is./ Hunyad m. Hátszegi j.; **Kisnyíres** Szolnok-Doboka m. Nagylondai j.; **Nagynyíres** Szatmár m. Nagysomkúti j.; {**Nyírábrány**, **Nyíracsád**, **Nyíradony**, **Nyírbakta**, **Nyírbátor**, **Nyírbéltek**, **Nyírbogát**, **Nyírbogdány**, **Nyírcaholy**, **Nyírcsászári**, **Nyírderzs**, **Nyíregyháza**, **Nyírgelse**, **Nyírgyulaj**, **Nyíribrány**, **Nyírkákó**, **Nyírkarász**, **Nyírkáta**, **Nyírkércs**, **Nyírlövő**, **Nyírlugos**, **Nyírmada**, **Nyírmártonfalva**, **Nyírmeggyes**, **Nyírmihálydi**, **Nyírparasznya**, **Nyírpazony**, **Nyírtilis**, **Nyírsid**, **Nyírszőlős**, **Nyírtass**, **Nyírtelek**, **Nyírtét**, **Nyírtura**, **Nyírvasvári**} e települések a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében lévő Nyírségben találhatóak, Nyír- előtagjuk megkülönböztető szerepű; **Nyírfalva** Szilágy m. Szilágycsehi j.; **Nyírmező** Hunyad m. Algyógyi j.; **Nyírád** Zala m. Sümegi j.; **Nyíri** Abaúj-Torna m. Füzeri j.; **Nyírjes** Sáros m. Giráltyi j.; **Szásznyíres** Szolnok-Doboka m. Dési j.; **Szépnyír** Beszterce-Naszód m. Jádi j.

Rekettye 'rekettyefűz' (ÉKsz); 'kosárkötő vagy hamvas fűz' (TESZ)

A magyarban 1181 óta adathozható, szerb–horvát vagy szlovén eredetű *rekettye* főnevünket ma már egy sárga virágú félcserjére használjuk, ám valaha 'kosárkötő vagy hamvas fűz'-et jelentett. Az átadó nyelvek *rakitje* alakja azon nyelvek *rakita* 'rekettyefűz' szavának gyűjtőnévképzős alakja. A m. *rekettye* hangrendi kiegyenlítődéssel jött létre (TESZ, EWUng). – Helységnevpéldák: **Rekettyefalva** Hunyad m. Hátszegi j.; **Rekettye** Máramaros m. Ökörmezői j.; **Rekettyő** (Lelkes) Krassó-Szörény m. Bégai j.

Som 'kora tavasszal sárgán virágzó, kemény, szívós anyagú cserje, fa' (ÉKsz)

A főként szerszámok, nyelek készítéséhez használt kemény fájú *somfa* neve először egy 1001-es oklevél 1101-es átiratában tűnik föl, mégpedig Somogy megye nevéként a *comitatu Sumigiense* kifejezésben (TESZ). (A Somogy szóvégi -gy-je olyan denominális névszóképző, mint amilyen a Füzegy, Szilágy, Szilvágy stb. helynevek végén is van [TESZ, Kiss].) A szó török eredetű, a türkmén *çüm*, illet-

ve a karacsáj-balkár *čum*, esetleg a csuvasos *šum alak kerülhetett a honfoglalás előtt a magyarba. A szó mély hangrendű alakja mellett volt palatális is, ahogy azt egy 1134-es *Semeg(iensi)* előfordulása is mutatja: ez őrződött meg *Sümeg* nevében (TESZ, EWUng). – Helységnévpéldák: **Beregsom** /szn. is lehet/ *Bereg m. Mezőkaszonyi j.*; **Felsősom** *Sáros m. Kisszebeni j.*; **Kissomkút** *Szolnok-Doboka m. Dési j.*; **Nagysomkút** *Szatmár m. Nagysomkúti j.*; **Som** /szn. is lehet/ *Somogy m. Tabi j.*; **Somberek** *Baranya m. Mohácsi j.*; **Somkerék** *Szolnok-Doboka m. Bethleni j.*; **Somodi** *Abaúj-Torna m. Csereháti j.*; {**Somogyacsa**, **Somogyapáti**, **Somogyaracs**, **Somogyaszaló**, **Somogybükkösd**, **Somogy-csicsó**, **Somogydöröcske**, **Somogyegres**, **Somogyfajsz**, **Somogygeszti**, **Somogyhárságy**, **Somogyhatvan**, **Somogyjád**, **Somogymeggyes**, **Somogysámson**, **Somogysárd**, **Somogysimonyi**, **Somogyszentmiklós**, **Somogyszentpál**, **Somogyszil**, **Somogyszob**, **Somogytárnóca**, **Somogytúr**, **Somogyudvarhely**, **Somogyvámos**, **Somogyvár** /Ez a megye névadójának neve < som+gy = 'somfával bővelkedő hely'/, **Somogyviszló**, **Somogyzsitfa**} e települések mindegyike *Somogy megyében* található, nevükben a *Somogy-* előtag megkülönböztető szerepű; **Somogyom** /< som + kicsinyítő képző/ *Kis-Küküllő m. Erzsébetvárosi j.*; **Somos** *Sáros m. Lemesi j.*; **Somosd** *Maros-Torda m. Marosi alsó j.*; **Somoskő** *Nógrád m. Füleki j.*; **Somoskőújfalú** *Nógrád m. Füleki j.*; **Somosújfalú** /a somosi uradalomról/ *Sáros m. Lemesi j.*; **Sümeg** /som + gy hangrendi átcsapással/ *Zala m. Sümegi j.*; **Sümegcsehi** /Sümeg közele miatt/ *Zala m. Sümegi j.*; **Sümegprága** /Sümeg közele miatt/ *Zala m. Sümegi j.*; **Szepessümeg** *Szepes m. Iglói j.*

Száldob 'hárs' (TESZ)

Az erdélyi tájszóként ma is élő 'hárs' jelentésű *száldob* fanév 1221 óta adathozható, több alakváltozatban. Eredete etimológiai szótáraink (TESZ, EWUng) szerint ismeretlen, de a néphagyományban tartja magát – amint egy székelyszáldobosi születésű magyar szakos tanártól hallottam –, hogy a középkorban az erre alkalmas hárs *szálfák* meghajlítottán *dobként* szolgáltak, aminek a határvédelemben volt szerepe: ha betört az ellenség, a görbére hajlított hársfatörzsek pányvát elvágták, a fák felcsapódtak, és olyan erős hangot hallattak, amit a távolabb fekvő falvak népe is meghallhatott, így időben elmenekülhetett vagy hadrendbe állhatott (vö. *Nagydobos* magyarázatával a FNESz-ben: névadói olyan gyepűvédők voltak, akik dobolással jelezték az ellenség közeledtét). – Helységnévpéldák: **Bükkszoldobágy** (Kiss 2004, 184) *Szatmár m. Erdődi j.*; **Hegyközszáldobágy** /<száldob+gy = 'hársfákkal benőtt hely'/ *Bihar m. Központi j.*; **Körösszoldobágy** (Kiss 2004, 184) *Bihar m. Magyarcsékei j.*; **Száldobos** (Kiss 2004, 184) *Máramaros m. Huszti j.*; **Székelyszáldobos** *Udvarhely m. Homoródi j.*; **Szoldobágy** (Kiss 2004, 184) *Bihar m. Margittai j.*

Szederfa N. 'eperfa'

Ismeretlen eredetű *szeder* főnevünk 1193 óta adatolható (EWUng), 1368 óta biztosan fára utal a *Zederfateleke* alakban (Oklsz). Bár elsődleges jelentése 'földi szeder' volt, a honfoglalás után hamar fölvehette a 'szederfa' jelentést (TESZ). *Szederj* alakja az *eperj* mintájára keletkezhetett (EWUng). Általában elsődleges jelentése van a településnevekben. *Szedres* viszont biztosan szederfákra utal: arról kapta nevét, hogy határában az 1800-as években eperfákat telepítettek selyemhernyó-tenyésztés céljából (FNESz). – Helységnevpéldák: **Szederhát** (Lelkes) *Arad m. Magyarpécskai j.*; **Szederjes** *Udvarhely m. Székelykeresztúri j.*; **Szederkény** *Baranya m. Pécsvárad j.*; **Szedres** *Tolna m. Központi j.*; **Tiszaszederkény** *Borsod m. Mezőcsáti j.*

Szil 'fogazott levelű, szárnyas vagy csonthéjes termésű fák családja' (ÉKsz)

Az 1015 óta adatolható *szil* finnugor eredetű (TESZ): a cseremiszl *sol* és a mordvin *selej* is 'szilfa' jelentésű, ezért a szó fontos lehet a finnugor őshaza helyének meghatározásában. (A finn *salava* 'kecskefűz'-et jelent.) A finn szóvégi *-va* és a mordvin *-j* képző is lehet, így egy finnugor alapnyelvi **sala* alapalak következtethető ki, ami magyarázza, hogy a magyarban miért toldalékoljuk velárisan (TESZ). A 'fűzfa' jelentésű latin *salix* és ófn. *salaha* szó ősi finnugor–indoeurópai kapcsolatok bizonyítéka is lehet (EWUng). – Helységnevpéldák: **Alsószil** *Pozsony m. Nagyszombati j.*; **Bódvaszil** *Abauj-Torna m. Tornai j.*; **Felsőszil** *Pozsony m. Nagyszombati j.*; **Mezőszilas** *Kolozs m. Mezőörményesi j.*; **Mikószilvás** (Kiss 2004, 306) *Alsó-Fehér m. Marosújházi j.*; **Püspökszilágy** *Pest-Pilis-Solt-Kiskun m. Váci j.*; **Somogyszil** *Somogy m. Igali j.*; **Szélkút** /< Szilkút/ *Kis-Küküllő m. Radnóti j.*; **Szil** *Sopron m. Csornai j.*; **Szilád** *Nyitra m. Galgóci j.*; {**Szilágy**, **Szilágybadacsony**, **Szilágybagos**, **Szilágyballa**, **Szilágycseh**, **Szilágykerked**, **Szilágyfőkeresztúr**, **Szilágygörcsön**, **Szilágyillésfalva**, **Szilágykirva**, **Szilágykorond**, **Szilágylampért**, **Szilágynagyfalu**, **Szilágypanit**, **Szilágypapterek**, **Szilágypér**, **Szilágy-perecsen**, **Szilágysámson**, **Szilágysolymos**, **Szilágysomlyó**, **Szilágyszeg**, **Szilágyújlak**, **Szilágyzovány**} e települések Szilágy megyében, a Szilágyságban található; **Szilágytő** /vf./ *Szolnok-Doboka m. Szamosújvári j.*; **Szilasliget** *Kerepeshez tartozó település* (FNESz); **Szilalshás** *Veszprém m. Enyingi j.*; **Szilaspogony** *Nógrád m. Füleki j.*; **Szilbács** *Bács-Bodrog m. Palánkai j.*; **Szilkerék** *Szolnok-Doboka m. Szamosújvári j.*

Szilva 'szilvát termő, zöldesfehér virágú gyümölcsfa' (ÉKsz)

A *szilva* 1177 óta adatolható szláv jövevényszavunk, megfelelője minden szláv nyelvben megvan, vö. szlk. vagy horvát–szerb *sliva* (összláv előzményük 'kékes színű' jelentésű volt). A magyar szóalak a szó eleji mássalhangzó-torló-

dás feloldása után a *sziliva* alakon át a második nyílt szótag magánhangzójának kiesésével jöhetett létre (EWUng). – Helységnévpéldák: **Alsószilvás** Hunyad m. Hátszegi j.; **Felsőszilvás** Hunyad m. Hátszegi j.; **Kecsedszilvás** Szolnok-Doboka m. Szamosújvári j.; **Kisszilva** Sáros m. Kisszebeni j.; **Magyarszilvás** Torda-Aranyos m. Tordai j.; **Mezőszilvás** Kolozs m. Mezőörményesi j.; **Nagyszilva** Sáros m. Kisszebeni j.; **Szilvás** Baranya m. Pécsi j.; **Szilvásapáti** Abaúj-Torna m. Kassai j.; **Szilvásszentmárton** Somogy m. Kaposvári j.; **Szilvásújfalú** Zemplén m. Gálszécsi j.; **Szilvásvár** Borsod m. Sajószentpéteri j.; **Újszilvás** Pest m. Nagykáta j.; **Vízszilvás** Szolnok-Doboka m. Szamosújvári j.

Topolya ’(fehér) nyárfa’ (ÉKsz)

A szláv eredetű fn. 1113 óta adatolt a magyarban. Több átadó szláv nyelvvel is számolhatunk: megfelelői déli és északi szomszédaink nyelvében is megvannak. A hamar nyelvünkbe került *topolya* legalább egyszer már ki is veszett a magyarból, de a 18. század végén újra bekerült – valószínűleg a szlovákból (EWUng). Ma elsősorban a palóc nyelvjárásban élő szó (TESZ). – Helységnévpéldák: **Kistopolya** /Közvetlen szláv névadás is lehetséges./ Zemplén m. Szinnai j.; **Topolya** Bács-Bodrog m. Topolyai j.

Tölgy ’erős, magas törzsű, karéjos levelű, barkavirágzatú erdei fák nemzetsége’ (ÉKsz)

1181 óta adatolt tölgy főnevünk eredete bizonytalan, talán alán jövevényszó, vö. oszét *tuldz* ’tölgy’. Az oszét szó valószínűleg indoeurópai eredetű, vö. óind *dāru* ’fa’ és görög *δρυς* ’tölgy’. A magyar szóalak palatális magánhangzója hangrendi átcsapással magyarázható. A *tölgy*nek a nyugati nyelvjárásokban használatos, 1211 óta adatolható *töl* alakhoz való viszonya tisztázatlan, talán kettős átvétel eredményei (EWUng, ESz). – Helységnévpéldák: **Gyergyótölgyes Csík m.** Gyergyótölgyesi j.; **Ipolytölgyes Hont m.** Vámosmikolai j.; **Máriatölgyes Trencsén m.** Illavai j.; **Töltszék** Sáros m. Eperjesi j.

Vénic ’a szilfa egyik fajtája, *Ulmus laevis*’ (TESZ)

A *vénic* a szilfa egyik neve, tautológias elnevezéssel *vénicszilvról* is szokás beszélni. 1257 óta adatolható, valószínűleg szláv jövevényszó, de az átadó nyelv közelebről nem határozható meg. Az eredeti szóalak a szlávban **venz* lehetett, az átvett magyar alak pedig **venz*. Az elsődleges alakváltozatok (*venez*, *veniz*) az *-nz* föloldásával keletkeztek, a szó végi *c*-zésre pedig párhuzam pl. a *konc* szó esete. A szó eleji *b*-s alakváltozatok (*benc*, *benic*) – lásd pl. *Bencfahát* határrész nevében is (FNESz) – kialakulása is analógiásan magyarázható: lásd pl. *vacsora*~*N. bocsora* (TESZ). – Helységnévpéldák: **Alsóvenice** (Kiss 2004, 285) Fogaras m. Sárkányi j.; **Vezend Szatmár m.** Nagykárolyi j.; **Vönöck Vas m.** Celldömölki j.

Irodalom

- Corpus Iuris Hungarici* 1802/XXIV. törvénycikk.
- Csőre Pál. 1980. *A magyar erdőgazdálkodás története: Középkor*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Csőre Pál. 1993. *A magyar vadászat története*. Budapest: Mezőgazda Kiadó.
- Csőre Pál. 1997. *Vadaskertek a régi Magyarországon*. Budapest: Mezőgazda Kiadó.
- Diószegi Sámuel – Fazekas Mihály. 1807. *Magyar fűvészkönyv*. Debrecen: Csáthy György nyomtatta.
- Kiss Lajos. 2004. A Földrajzi nevek etimológiai szótárának tervezete. In *Szófejtés, szótárírás és nyelvtudomány-történet*. Válogatta és szerkesztette Gerstner Károly és Kiss Gábor. 267–280. Budapest: Tinta Könyvkiadó. Első megjelenés: *Magyar Nyelvőr*. 1970. 94. 334–344.
- Kiss Lajos. 2004. Etimológiailag azonos földrajzi nevek alaki elkülönülése („névhasadás”). In *Szófejtés, szótárírás és nyelvtudomány-történet*. Válogatta és szerkesztette Gerstner Károly és Kiss Gábor. 39–43. Budapest: Tinta Könyvkiadó. Első megjelenés: *A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai*. 1994. 200. 103–107.
- Kiss Lajos. 2004. Huszt környéki helységnevek. In *Szófejtés, szótárírás és nyelvtudomány-történet*. Válogatta és szerkesztette Gerstner Károly és Kiss Gábor. 178–186. Budapest: Tinta Könyvkiadó. Első megjelenés: *Emlékkönyv Benkő Loránd hetvenedik születésnapjára*. 1991. 352–361.
- Kiss Lajos. 2004. Kiegészítés a Földrajzi nevek etimológiai szótárához. In *Szófejtés, szótárírás és nyelvtudomány-történet*. Válogatta és szerkesztette Gerstner Károly és Kiss Gábor. 281–322. Budapest: Tinta Könyvkiadó. Első megjelenés: *Magyar Nyelv*. 1996. 92. 228–236, 367–376, 488–501.
- Kniezsa István. 1955. *A magyar nyelv szláv jövevényszavai I–II*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Kniezsa István. 2001. *Kelet-Magyarország helynevei*. Budapest: Lucidus Kiadó. Első megjelenés: *Magyarok és románok I–II*. Budapest, 1943–1944. I. kötet, 111–313.
- Kniezsa István. 2003. Az Ecsedi-láp környékének szláv eredetű helynevei. In *Uő. Helynév- és családnév-vizsgálatok*. 59–114. Budapest: Lucidus Kiadó. Első megjelenés: *Magyar Néprajz* [Debrecen]. 1943. 196–235.
- Kurcz Ádám István. 2016. Fákra utaló településnevek a Kárpát-medencében. *Erdészeti Lapok* 151 (2): 70–71.
- Kurcz Ádám István. 2016. Erdőre utaló településnevek a Kárpát-medencében. *Erdészeti Lapok* 151 (9): 308–309.
- Kurcz Ádám István. 2016. Erdőhasználatra, erdei tevékenységekre és erdei állatokra utaló helységnevek. *Erdészeti Lapok* 151 (11): 389–390.
- Magyar Nemzeti Helynévtár*. <https://mnh.unideb.hu/> (2024. máj. 14.)
- Péntek János. 2003. A régi növényvilág és változásai a kalotaszegi földrajzi nevek tükrében. In *Népi nevek, népi hagyományok*. 134–193. Marosvásárhely: Mentor Kiadó. Első megjelenés in Teiszler Pál szerk., *Nyelvészeti tanulmányok*. 1980. 131–172. Bukarest: Kriterion Könyvkiadó.

- Polunin, Oleg. 1981. *Európa fái és bokrai*. Budapest: Gondolat Kiadó.
- Reuter Camillo. 1975. Adatok a régi magyar fa- és erdőnevek ismeretéhez. In Kolossváry Szabolcsné szerk., *Az erdőgazdálkodás története Magyarországon*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Reyes, Jesús szerk. 2004. *Magyarország autóatlasz*. Budapest: Dimap Bt.
- Szarvas Gábor – Simonyi Zsigmond: *Magyar nyelvtörténeti szótár a legrégebb nyelvelmélektől a nyelvújításig I–III*. Budapest: Hornyánszky kiadása. 1890–1893.
- Varga Domokos. 1970. *Erdőkerülőben (A Magyarország felfedezése sorozatból)*. Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó.

Rövidítve hivatkozott bibliográfiai tételek

- CzF = Czuczor Gergely – Fogarasi János. 1862–1867. *A magyar nyelv szótára*.
- ÉKsz = *A magyar nyelv értelmező kéziszótára*. 2003. Főszerk. Pusztai Ferenc. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- ESz = *Etimológiai szótár: Magyar szavak és toldalékok eredete*. 2006. Főszerk. Zaicz Gábor. Budapest: Tinta Könyvkiadó.
- EtSz = Gombocz Zoltán – Melich János. 1914–1944. *Magyar etymologiai szótár I–II. (A–geburnus)*. Budapest.
- FNESz = Kiss Lajos. 1988. *Földrajzi nevek etimológiai szótára I–II*. Budapest: Akadémiai Kiadó. (Második, javított és bővített kiadás.)
- Glossz = *Régi magyar glosszarium*. 1984. Szerk. Berrár Jolán és Károly Sándor. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Hnt. 1913 = *A Magyar Szent Korona országainak helynévntára 1913*. Szerk. és kiad. Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal. Pesti Könyvnyomda Rt.
- Lelkes = Lelkes György. 1998. *Magyar helynév-azonosító szótár*. Baja: Talma Könyvkiadó.
- MaMűL = *Magyar művelődéstörténeti lexikon II. kötet (Calcagnini-Falkoner)*. 2004. Főszerk. Kőszeghy Péter. Budapest: Balassi Kiadó.
- NéprL = *Magyar néprajzi lexikon I–V*. 1977–1982. Főszerk. Ortutay Gyula. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- NyÚSz = Szily Kálmán. 1902, 1908. *A magyar nyelvújítás szótára I–II*. Budapest: Hornyánszky kiadása.
- OkLsz = Szamota István – Zolnai Gyula. 1902–1906. *Magyar oklevél-szótár*. Budapest: Hornyánszky kiadása.
- SzT = *Erdélyi magyar szótörténeti tár I–XI. (=A–száj)*. 1979–2002. Szerk. Szabó T. Attila [később tanítványai]. Bukarest [később Budapest és Kolozsvár]: Kriterion [később Akadémiai Kiadó és Erdélyi Múzeum-Egyesület].
- TESZ = *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára I–IV*. 1967–1984. Főszerk. Benkő Loránd. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- TSz = Szinnyei József. *Magyar tájszótár I–II*. 1893–1901. Budapest: Hornyánszky kiadása.
- ÚMTsz = *Új magyar tájszótár I–IV. (=A–svung)*. 1979–2002. Főszerk. B. Lőrinczy Éva. Budapest: Akadémiai Kiadó.

Adam Ištvan KURC

NAZIVI MESTA U KARPATSKOJ KOTLINI KOJI SE ODNOSI NA ŠUME I DRVEĆE (I)

Mađarski toponimski materijal upućuje na širok spektar naziva vezanih za drveće: pre svega na tipične vrste drveća i na šume; na načine i tragove krčenja istih; na šumske životinje, lov na njih kao i na druge aktivnosti povezane sa šumom. Materija se izlaže tematski i po azbučnom redu, uz utvrđivanje lokacije i objašnjenje naziva mesta. – U unutrašnjim i rubnim delovima planinske regije Karpatske kotline češći su nazivi mesta koji se odnose na šume, pošto se centralni deo koristi pretežno za proizvodnju hrane; ravničarski nazivi se odnose na vrste koje vole vodu (prezeti su od naziva vodotokova) ili na voćne zasade. Ako lokalni naziv potiče od naziva mesta iz druge regije, može se zaključiti da je u pitanju njegova šira rasprostranjenost u prošlosti. – Za šumu su bila vezana i mnoga stara zanimanja; ljudska aktivnost je posledično transformisala biljni pokrivač: šume su se, naime, sve više proređivale. Šta je nastalo na njihovom mestu, kako su iz gustih prašuma nastale kultivisane ili samonikle šume: o svim ovim procesima istorijska lingvistika uglavnom donosi zaključke iz naziva naseljenih mesta.

Ključne reči: toponimija, etimologija, kulturna istorija, fitogeografija, istorija naselja

Ádám István KURCZ

PLACE NAMES REFERRING TO FORESTS AND TREES IN THE CARPATHIAN BASIN (I)

Hungarian place names often refer to a wide range of topics related to trees: distinctive tree species, forests; methods and traces of deforestation; forest animals, hunting, and other forest-related activities. These are discussed thematically and alphabetically, along with the localization and explanation of the related settlement names. – In the more mountainous central and peripheral regions of the Carpathian Basin place names referring to forests are more common, while the central areas are mainly used for food production. Place names in the lowland areas typically refer to water-loving species (borrowed from hydronyms) or planted orchards. If a dialect word appears in the place names of other regions, it suggests a once broader distribution. – Many old professions were also tied to the forest, and human activities significantly transformed the plant cover, leading to a reduction in forests. Historical linguistics primarily draws conclusions about these processes from place names, shedding light on what replaced the forests, and how the ancient forests were transformed into planted or coppiced *woods*.

Keywords: onomastics, etymology, cultural history, phytogeography, settlement history